

EINDHOVEN

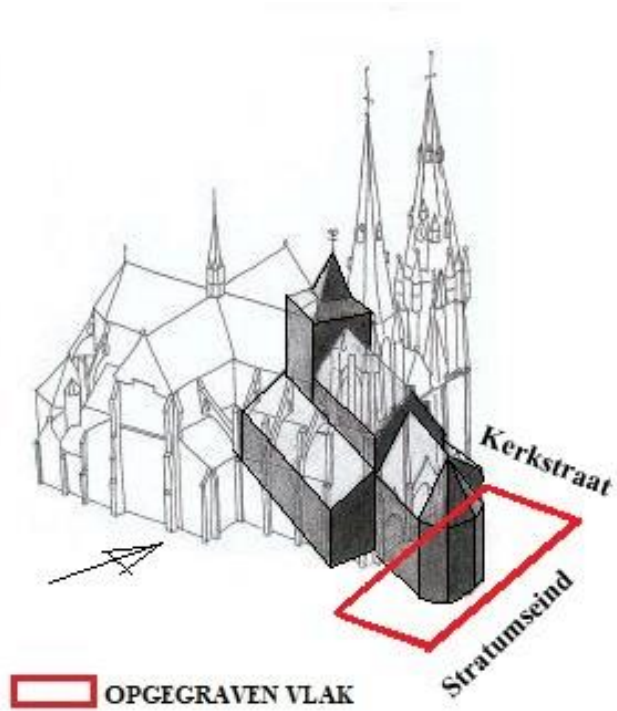
BEGRAVEN MET DE VOORSPRAAK
VAN DE HEILIGE CATHARINA VAN
ALEXANDRIE

***Eindhoven, in 1232 formeel verheven tot stad, heeft drie
begraafplaatsen gekend. Het eerste kerkhof lag uiteraard bij de
middeleeuwse voorganger van de huidige St. Catharinakerk,
maar haar opvolgers liggen buiten de stad.***

Als Eindhoven in 1232 door hertog Hendrik van Brabant tot stad wordt verheven is er waarschijnlijk al sprake van een bestaande nederzetting. Een bescheiden nederzetting die kerkelijk valt onder de parochie Woensel. Wordt er dan ook gekerkt in Woensel? Wordt er ook begraven in Woensel? Wanneer kwam er een kerk in Eindhoven? Allemaal vragen die tot op heden niet met zekerheid kunnen worden beantwoord. Archivalia vermelden in 1340 voor de eerste keer een kerkgebouw en de vroegste vermelding van het kerkhof vindt plaats in 1416. Over de geschiedenis is archeologisch inmiddels ook het een en ander bekend geworden door de opgraving van het plein voor de kerk in de jaren 2005-2006. Hoewel de opgraving maar een deel van het middeleeuwse kerkerf omvat heeft ze toch een schat aan informatie opgeleverd. Een uitgebreide rapportage van de opgraving is gepubliceerd in het boek *“Een knekelveld maakt geschiedenis”* uit 2013 onder redactie van stadsarcheoloog Nico Arts.

Op den Rösheuvel

De beide Sint Catharinakerken. De middeleeuwse kerk in donkere tinten.

Isaac van Ostade (Haarlem 1621-1649) vervaardigde in 1645 deze prent van de Eindhovense kerk gezien vanaf de Ten Hagestraat. Op de voorgrond de gekanaliseerde Gender. Het kerkhof wordt afgebeeld met een lage muur als omheining die in 1610 voor het eerst wordt vermeld in de archieven.

Catharinakerk met de huizen de Wijzer en de Witte Leeuw in het tweede kwart van de 18e eeuw. De tekenaar¹ bevond zich op het kruispunt Rechtestraat-Stratumseind-Kerkstraat. Het kerkhof is ommuurd en er staan opvallend veel bomen op. Dit deel van het kerkhof lijkt sterk openbaar van karakter en er zijn geen grafmonumenten te zien. Hoe slecht het gebouw eraan toe is blijkt wel uit de toestand van het dak van de aanbouw naast de toren. In 1721 was al bekend dat het dak nodig moest worden gerepareerd. In 1743 moesten van armoede ramen van een van de koren worden dichtgemetseld.

Afmetingen

Het was een tamelijk klein kerkhof met een oppervlak van 23 are. Samen met de 1070m² van de kerk bood dat voldoende capaciteit voor een bevolking van 3000 zielen, want groter was het stadje niet.² Tenminste twee keer is het oppervlak van het kerkhof veranderd. In 1590 is het uitgebreid en voorzien van een muur. In 1804 is het iets verkleind om de Kerkstraat te verbreden. Ook is verschillende keren sprake geweest van ophoging.

Oriëntering

Tot halverwege de 19^e eeuw is het gebruikelijk de kerken te 'oriënteren', dat wil zeggen dat ze met hun langs-as worden gebouwd in oost-west richting met het koor op het oosten. In Eindhoven was dat ook het geval. Als er een ontwerp moet worden gemaakt voor een nieuwe kerk is het eerste plan van Cuypers ook nog georiënteerd waardoor er een spanningsveld ontstaat met de stedenbouwkundige situatie die de entree aan de zijde van het Stratumseind vereist. Het is

¹ Als maker van de prent worden twee namen genoemd, namelijk Jan de Beijer (1703-±1785) en Hendrik Spilman (1721-1784). De originele tekening is van de hand van Jan de Beijer en Spilman maakte er een gravure van.

² Volgens het kadaster uit 1832. Die 1070 m² was het buitenwerks oppervlak van de kerk zonder de toren.

waarschijnlijk aan de overredingskracht van Cuypers, -die in die periode tamelijk streng het ideaalbeeld van de middeleeuwse Franse kathedraal nastreeft-, te danken dat deken Van Someren akkoord gaat met afwijking van de 'heilige linie'. Niet alleen de kerkgebouwen worden op het oosten gericht, dat geldt ook voor de begravingen. De dode werd met de voeten naar het oosten begraven, zodat hij bij de opstanding op het einde der tijden het gezicht op het heilige oosten gericht zou hebben. Priesters werden andersom begraven om bij de wederopstanding als herder voor zijn kudde te staan.

Landmeter Hendrik Verhees bezoekt op 26 mei 1791 Eindhoven en maakt een schets van de kerk en het kerkhof. Maar over dat kerkhof, nota bene op de voorgrond, laat hij ons helaas in het ongewisse.

Tarieven

Voor een begraving in het koor moet in 1617 drie gulden worden betaald. Van de periode 1637-1640 is bekend dat voor een begraving in de kerk 14 stuivers wordt betaald. Voor kinderen is het gebruikelijk half geld te rekenen.

Na 1648, de Vrede van Münster, komt het beheer in protestantse handen, maar op het kerkhof en in de kerk worden ook katholieken begraven. Begraven kan dan ook nog in de kerk. Niet-protestanten betalen 6 gulden en 6 stuivers voor begraving van een *groot lijk* in de kerk. Een *klein lijk* kost half geld. Voor een graf op het kerkhof moet voor een *groot lijk* één gulden en 10 stuivers worden betaald. Voor een *klein lijk* wordt 15 stuivers gerekend. Het luiden van de klokken kost twee gulden voor een *groot gelui* en 12 stuivers voor een *klein gelui*.

Grafstenen en rouwborden

Op het kerkhof is het niet gebruikelijk monumenten op te richten. In 1668 is sprake van een "stock op 't graft". In de kerk wordt in de stenen vloer soms alleen maar een positienummer aangebracht, maar de beter gesitueerden laten teksten en versieringen aanbrengen op de deksteen.

Hoewel er inmiddels geen grafstenen of rouwborden meer aanwezig zijn is er toch wel iets bekend over de graven die in de kerk hebben gelegen. Jacques Le Roy

beschreef het interieur van de kerk in zijn werk *Le Théâtre Sacré du duché de Brabant*, tome II, 2e partie, pag. 77 dat in 1730 verscheen.³

I.

Ad majorem Dei gloriam ac Guilielmi Meys a Turnhout et Joannae Ariaens ab Heeze parentum atque Annae et Elisabethae sororum memoriam.

II.

Hier leyt begraven Hendrik Simons van den Broeck, Luytenant Drossaert der Landen van Cranendonck, Eyndhoven, etc., sterft in den jaere onses Heeren 1588 den 24 Novemb.

Dirck van den Broeck, President der Stadt Eyndhoven, sterft den 13 September 1639.

Willem van den Broeck, stadhouder ende Rentmeester des Quartiers van Kempenland, sterft den 1 Augustij 1640.

Willem van den Broeck, sterft den 16 November 1649.

Heer Dirck van den Broeck, Priester, sterft den 11 September 1667.

III.

Begraeffnisse

Van Mathys van Taterbeek sterft den 24 Augustij 1625.

En Iken Henricks van den Broeck sijn huysvrouw sterft den 25 October 1645.

Elisabeth van Taterbeeck sterft den 29 September 1623.

Bidt voor de ziele.

Henrick van Taterbeeck sterft den 31 Mey 1637.

Mr. Henrick Gillis sterft den 3 Meert 1668.

Ende Mathias van den Gruthusen sterft den 26 April 1668.

Joffrou Judith van Taterbeeck wedue dito Heer Gillis sterft den 13 Junij 1668.

En Anthoni van den Gruthusen, sterft den 31 Augustij 1654.

Kwartieren

<i>Taterbeeck</i>	<i>van den Broeck</i>
<i>Amerzoye</i>	<i>.....</i>

IV.

<i>Stappaert</i>	<i>Taterbeeck</i>
<i>.....</i>	<i>Amerzoye</i>

Juffrou Anna Stappaert obiit 27 Meert 1649.

Sr. Mathijs Stappaert obiit 15 Meert 1658.

Mr. Godefridus Stappaert obiit 16 Juli 1668.

³ Mr. Van Sasse van Ysselt publiceerde de teksten in *Taxandria* jaargang 1911

Mr. Michael Stappaert, Rentmeester van Sijn Hoogheyd den Heere Prince van Oranje, obiit 15 July 1679.

Juffrouw Agnes van Taterbeeck, sijne huysvrouw obiit 29 Januarij 1678.

V.

Begraeffenisse

van Heer Abraham Tempelaer, Rentmeester van 't Quartier van Kempenlant en President der Stadt Eyndhoven, gestorven 9 Juli 1679.

VI.

Begraeffenisse

van de Heer van Wevort sterft den 17 December 1669.

Verder behoorden volgens Le Roy ook nog tot het interieur in de kerk:

VII.

Eene wapenkast

van Margrieta van Lintzenich, gestorven 14 Juli 1700, echtgenoot van Johan van Beverwyk, met deze kwartieren:

<i>Beverwijk</i>	<i>Schot</i>	<i>Lintzenich</i>	<i>de Graef</i>
<i>Diert</i>	<i>Kock</i>	<i>Duppengieter</i>	<i>Meckenhem</i>
<i>van Wesel</i>	<i>Regenmortel</i>	<i>Backs</i>	<i>Poortmans</i>
<i>Booth</i>	<i>Blocq</i>	<i>Raket</i>	<i>van Wevort</i>

VIII.

Een wapenbord

vanvan Lintzenich, gestorven 18 April 1685, echtgenoot vande Cock van Kerkwijk.⁴

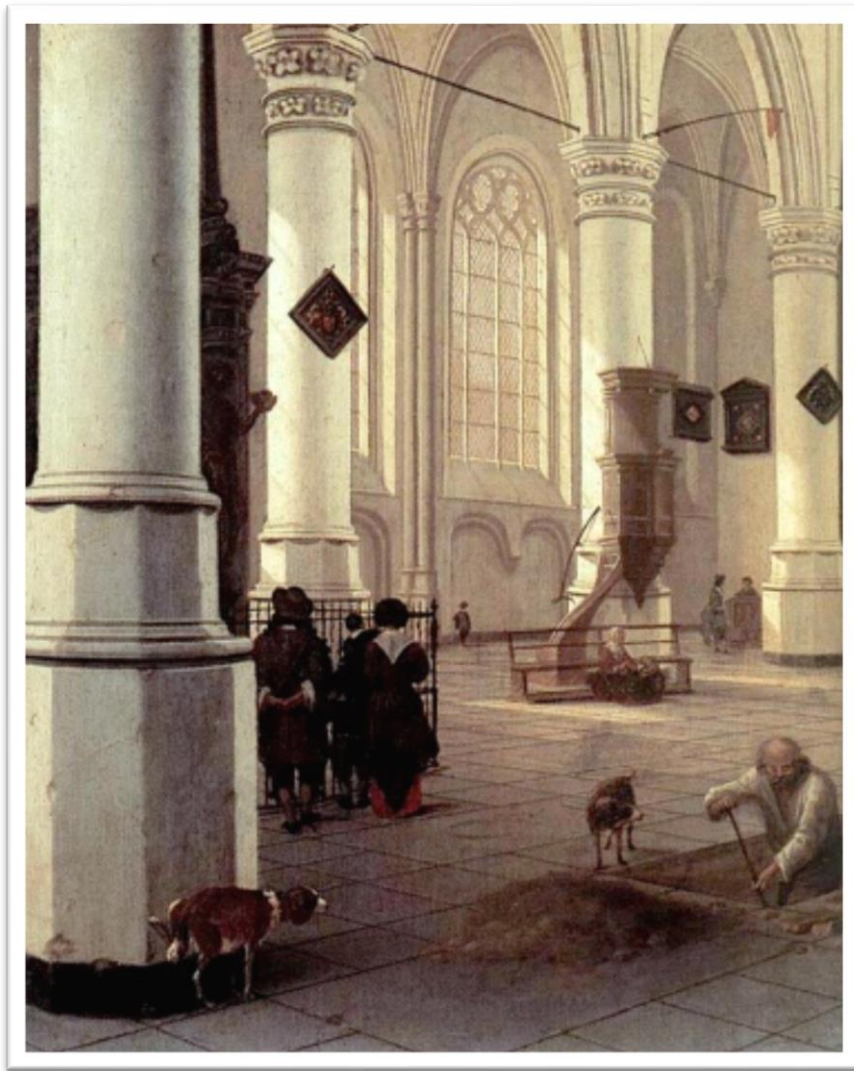
Van Sasse van Ysselt vermeldt bovenstaande tekst in Taxandria, jrg. 1911 en voegt daar aan toe dat dit niet de enige grafzerken in de oude kerk waren en hij verwijst dan naar aantekeningen⁵ van wijlen dr. C.R. Hermans die op zijn beurt het Grafboek Bossche Meierij, een onvolledig manuscript van H.B. Martini van Geffen⁶ uit 1842 zal hebben geraadpleegd .

⁴ Van Sasse van Ysselt voegt daar in zijn artikel in "Taxandria" van 1911 aan toe: Was hij soms Christophorus de Cock van Kerkwijk, professor in de geneeskunde aan de voormalige Illustere school te 's Hertogenbosch, alwaar hij 27 Februari 1678 overleed?

⁵ Bron: verzamelingen handschriften sub no. 104 van het Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen.

⁶ thans ondergebracht bij de Brabant Collectie KUB.

Op den Rösheuvel

Bij de opgraving van 2005-2006 kwam ook dit fragment van een grafsteen uit de bodem.

Op den Rösheuvel

IX.

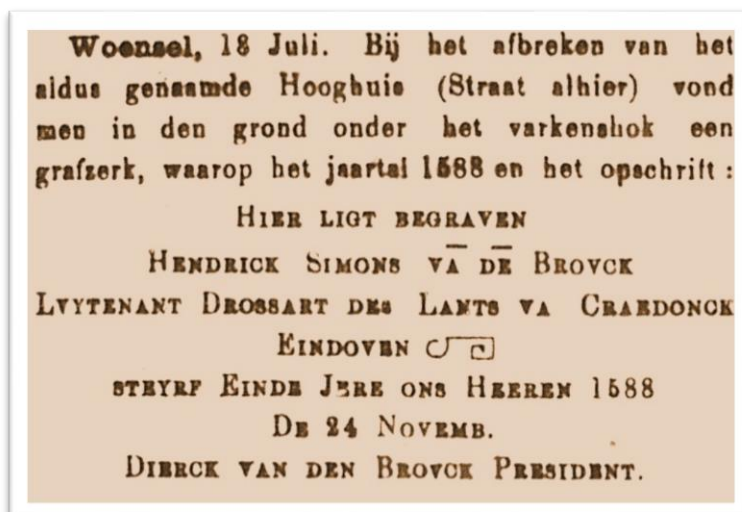
Een blauwe hardsteenen grafzerk, lang 1,40 meter en breed 0,73 meter, waarin uitgebeiteld was: "Begrafn^{is} Johan van Esch van Evesel (Eersel?), scholtis van Kempenlandt, sterf den 13 Junij 1487, bit voor de siel", alsmede het volgende wapen: eene faas, waarboven twee en waaronder een vogel. Helmteeken eene vlucht, waartusschen een vogel.

X.

Een blauwe hardsteenen grafzerk, lang 1.15 meter en breed 0.70 meter, waarin uitgebeiteld was: "Hier leet begraven Meester Jan van den Meijeg (van der Meyen), canonick Eyndoven, sterf anno 1537 den dorden dag Mert", alsmede twee wapens, waarvan het een bestond uit drie palen en het ander uit een doorsneden schild, waarvan de bovenhelft beladen was met een loopenden leeuw (evenals Bacx) en de beneden helft met een figuur, gelijkende op een dorren boom; beide wapens werden vastgehouden door eenen engel.

Bij de afbraak van de oude Catharinakerk zijn de grafzerken niet gespaard, hetgeen in die tijd geen uitzondering is. Veelal wordt het materiaal wel hergebruikt en menig oude grafzerk vindt omgekeerd toepassing als stoepsteen of iets dergelijks. Opmerkelijk is niettemin een artikel in de Peel- en Kempenbode van 20 juli 1904 waarin melding wordt gemaakt van een bijzondere vondst in een Woensels varkenshok:

Er moeten, zoals overal in de oude middeleeuwse kerken, veel begravingen onder een zerk in de kerk geweest zijn. In de jaren 1662-1753 is in de archieven sprake van 52 begravingen onder een zerk en in de jaren 1719-1793 gaat het om 70 personen waarbij moet worden opgemerkt dat meerdere familieleden onder dezelfde zerk begraven kunnen zijn.

Als na verloop van tijd de graven worden geruimd om ze vervolgens opnieuw uit te geven worden de zerken verkocht.⁷

Baldadigheid op het kerkhof

Al rond 1570 wordt er school gehouden in een aanbouw bij de toren. De plaatselijke school op het kerkhof is overigens een algemeen verschijnsel en op het kerkhof speelt de jeugd. Dat blijkt toch tot ongewenst gedrag te leiden, want in 1676 wordt het verboden het kerkhof te gebruiken als speelterrein. Niettemin leverde de opgraving ook speelgoed op als vondstmateriaal.

In 1731 is sprake van baldadigheid, onder andere aan en rond de kerk, zodanig dat het stadsbestuur moet optreden:

“insollentie (onbeschaamdheid) op den kerckhof alhier, het sij aen bomen, glasen, of wat tot de voors. is compeeteerende, als meede geene de minste schandalen te begaan int luijien ofte begraven van de lijcken alhier, het sij in de kerck ofte in ofte buiten den toren” zou worden bestraft met een boete van zes gulden.⁸

⁷ Bron: J. Melssen in lit.[3]

⁸ RHCE, archief gemeentebestuur Eindhoven, 1437-1810, inv. 1891

Overleden aan een besmettelijke ziekte

Is iemand overleden aan een besmettelijke ziekte dan is men zich terdege bewust van de risico's die dat met zich meebrengt, ook nog na de dood van de zieke.

Begraven op een speciaal daarvoor bestemde begraafplaats op veilige afstand is een mogelijkheid.

Als in 1728 op Venbergen onder Valkenswaard een besmettelijke ziekte met *quaadaardige koortssen* uitbreekt en de ziekte zich verspreidt over het hele dorp, bepaalt dominee De Keesel dat ze niet op het kerkhof begraven mogen worden.⁹

Uit het archeologisch onderzoek is gebleken dat in Eindhoven het stoffelijk overschot werd 'geïsoleerd' van de omgeving door de kist aan de binnenzijde te bestrijken met ongebluste kalk.

Een waterput op het kerkhof?

Bij de opgraving is aan de zuidoostzijde van het koor ook een waterput aangetroffen. Het water dat hier kon worden geput zal ontbindingsstoffen van lijken hebben bevat en om die reden kan het niet gediend hebben voor consumptiewater. Het water zal gebruikt zijn om bij brand bluswater beschikbaar te hebben, niet alleen voor brand in de kerk, maar ook voor de omgeving. Eind 18^e begin 19^e eeuw stond er ook een brandspuithuisje op het kerkhof.

Knekelhuis en rondslingerende botten

Uit de archieven is bekend dat er in 1675 al een knekelhuis op het kerkhof is. Dat dient voor het opbergen van losse botten en schedels. Daar wordt dan niet altijd even zorgvuldig mee omgegaan en het is dan ook niet vreemd dat er in 1809 een verbod op komt. In Eindhoven slingeren er ook nogal wat botten rond zoals onder

andere blijkt uit een rapport van drossaard Van Baar uit 1802. Rond die tijd is in de archieven ook sprake van het maken van een kuil voor losse beenderen en het "opruimen van doodsbeenderen".

Dit is het End van Klijn en Groot,
Daar wast geen Kruitie voor de Dood;
Hoe't hecht en kleeft, hier moet het scheiden:
Het is dan best, iaa veer het best,
De Deugd omhelst, voor al de rest,
Die sal ons door de Dood geleiden.

De Doodgraver' met een knekelhuisje uit *Het menselijk bedrijf* van Johannes en Caspaares Luiken (1694).

⁹ 60 doden, allen armen en behoeftigen, vallen er te betreuren.

De naasting van de kerk

In 1798 wordt Nederlands eerste grondwet of staatsregeling van kracht die gebaseerd is op gelijke rechten voor iedereen. Aan de bevoorrechte positie van de Nederduits Gereformeerde Kerk komt een einde. In het zesde additionele artikel van de wet wordt een herverdeling van de oude kerkelijke goederen geregeld. De torens van de kerken worden verklaard eigendom te zijn van de plaatselijke burgerlijke overheid. De kerken en pastorieën worden via een taxatie en hoofdelijke omslag verdeeld waarbij het grootste genootschap aanspraak mag maken op het bezit van de kerk: de zogenaamde naasting van de kerk. Andersgezindten moeten wel geldelijk worden vergoed. Maar, over de kerkhoven wordt niets geregeld. Het plaatselijk bestuur moet toezien op een correcte uitvoering van de regeling. In Eindhoven richten de rooms-katholieken zich op 15 oktober 1798 tot het gemeentebestuur met hun aanspraak op de kerk.

Het proces van de afwikkeling en het herstel van de vervallen kerk wordt echter doorkruist als in april 1800 de nodige ruimte wordt opgeëist door Franse legers die rond de stad hun kampement hebben opgeslagen. Franse troepen nemen bezit van de kerk en gebruiken het gebouw als paardenstalling, militaire bakkerij, bergplaats voor uitrustingen en fourage en huisvesting van behoeftige gezinnen. Daarmee komt er ook een einde aan het begraven in de kerk, maar het kerkhof blijft in gebruik als algemene begraafplaats.¹⁰

De afwikkeling van de naasting duurt nog tot 1809 als koning Lodewijk Napoleon bij besluit van 4 juni de kerk weer in katholieke handen stelt. Dat gebeurt overigens wel met toepassing van de financiële vereffeningsregeling van 1798.

De taxatie is als volgt:

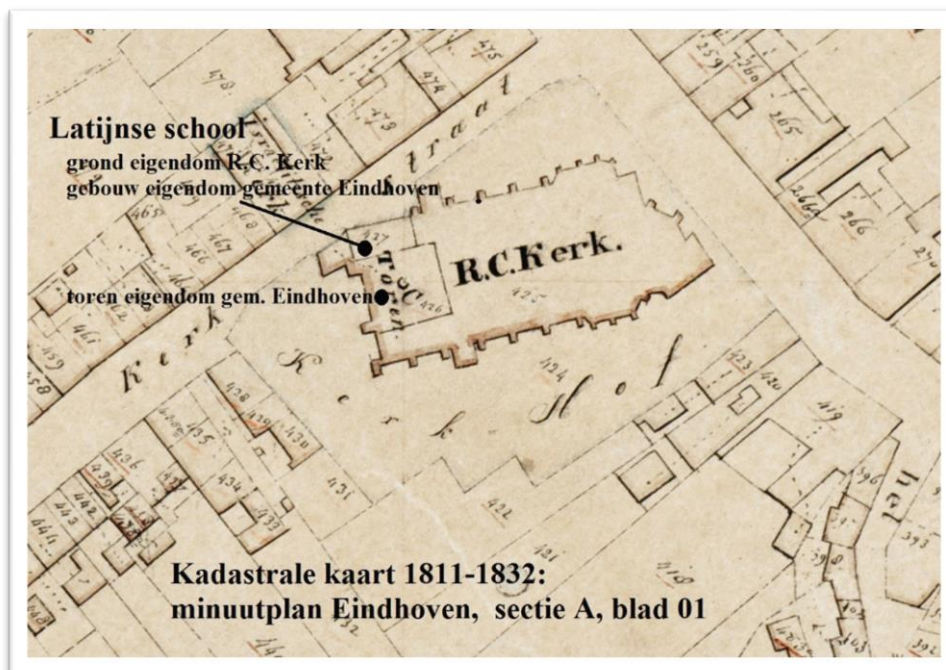
De Kerk getaxeerd op	f	4636,-
Het kerkhof getaxeerd op	f	281,-
5 Bakovens met toebehoren op	f	1084,-
De inkomsten tegen 25 penn, op	f	<u>1245,-</u>
totaal	f	7246,-

En zodoende kan de kerk op 28 februari 1810 weer in gebruik worden genomen. De staatsregeling van 1798 bevatte geen bepalingen omtrent de kerkhoven; dat werd aan de plaatselijke autoriteiten overgelaten hetgeen er meestal op neerkomt dat de burgerlijke gemeente eigenaar wordt. In Eindhoven bepaalt de koning in 1809 echter tevens dat het kerkhof zal toevallen aan de rooms-katholieke parochie, maar onder de voorwaarde dat het gebruik als algemene begraafplaats zal worden voortgezet. Algemeen is echter wel gebruikelijk de graven te groeperen naar gezindte.

¹⁰ literatuur [8]

Op den Rösheuvel

De toren blijft in bezit van de gemeente omdat het bouwwerk met zijn klokken en uurwerk van algemene nutte is. In het voorjaar van 1836 richt het kerkbestuur zich tot het gemeentebestuur met het verzoek het bouwwerk om niet over te dragen. De raad bespreekt de casus in zijn vergadering van 11 mei 1836. De raad stelt vast dat het bouwwerk voor de gemeente geen financiële waarde heeft en overdracht evenmin leidt tot precedentwerking. Maar het algemeen nut van klokken en uurwerk moet wel geborgd worden. De raad stelt daarom wel voorwaarden. De stad moet de vrije beschikking houden over de klokken, het uurwerk moet goed onderhouden worden en zodra de financiële toestand van de parochie het toelaat moet de torenspits worden opgeknapt. En verder stelt het stadsbestuur *“Dat de retributie geheven wordende ten behoeven van den algemeenen armen voor het luiden der klokken bij de begravenissen, voortdurend ten behoeven van dien armen zal verblijven.”*¹¹

In 1802 zijn er klachten over stankoverlast en de over de staat waarin het kerkhof verkeert. De klachten bereiken ook drossaard Antonie van Baar (1747-1830) die de toestand ter plaatse gaat onderzoeken en zijn verslag aan de gemeenteraad liegt er niet om:

“De stank kan schadelijk zijn voor de gezondheid. De gedachte dat men de lucht moet inademen van overleden stadgenoten, familie of zelfs de eigen echtgeno(o)t(e) vervult iedereen met afschuw. Meer dan eens moet men constateren, dat doodsbeenderen en planken van doodskisten langs de straten

¹¹ RHCe archief gemeentebestuur Eindhoven, 1811-1913, inv.26

rollen.” Van Baar besluit met zijn advies om het kerkhof te verplaatsen naar het zogenaamde *Kerkeveld op den Bagijnhof*¹² Rondslingerende menselijke beenderen is overigens een alom bekend beeld op begraafplaatsen. Op 29 juni 1809 gelast de minister van Eeredienst en Binnenlands Zaken de gemeentebesturen dan ook om de knekelhuizen bij de kerken af te laten breken en te vervangen door knekelputten of -kuilen.

Het gemeentebestuur besluit daarop in zijn vergadering van maandag 13 september 1802 om de brief van de drossaard om advies te sturen naar de *Commissie van politie en aecomomie*.

In dat zelfde jaar laat het gemeentebestuur reparaties uitvoeren aan het metselwerk van de kerktoren. Het werk wordt uitgevoerd door leidekker en metselaar Jan Mathijs Schoofs.

In 1803 is de toestand rond kerk en kerkhof hopeloos geworden, ja zelfs aanstootgevend. Van de oude ommuring van het kerkhof is blijkbaar niet veel meer over en de kerk is een bouwval. Mr. H.F.D. L’Heureux¹³, lid van het gemeentebestuur brengt de kwestie in door op 23 mei 1803 in de vergadering voor te stellen om bestuurlijk op te treden.¹⁴

In zijn toelichting stelt hij dat zelfs de meest primitieve volken met meer respect met hun doden omgaan dan hier in Eindhoven gebeurt en hij vervolgt:

.....moeten wij ons dan ten sterkste schaamen, als wij ons kerkhof in oogenschijn neemen, daar men niets eerbiedigs, niets heiligs kan vinden, daar de lighaamen, nog der zelve gebeente in rust blijven leggen, daar alderhande zoort van vuijligheid word geborgen, daar men te voet en met kar en paard over de pas gegrave lijken heen en weer vaart; daar men de beenderen met de voeten wegstoot, en dus ons zouden mogen beschuldigen nog erger te zijn dan de barbaarste volken; waarom ik proponeer staande vergadering te concludeeren, tot het aanschrijven en verzoeken aan den Roomschen kerkenraad, om den kerkhof te beveiligen 't zij door eene genoegzaame hooge muur of anderzints zoo als het hun het veiligste zal voorkoomen om onze en alle andere gestorven en daar gegrave lijken ongestoort te doen rusten en de eerbied voor het algemeen te behouden, en de heiligheid aan die plaats te herstellen.

¹² RHCe, archief gemeentebestuur Eindhoven, 1437-1810, inv. 43

¹³ L’Heureux werd op 5 december 1753 in Amsterdam geboren als zoon van Antonius Franciscus L’Heureux en Caecilia Helena Klock. In 1771 werd hij ingeschreven aan de Leuvense universiteit en in 1774 ingeschreven aan de Leidse Universiteit. Hij verving in 1795, samen met Joannes van Mierlo, Willem Lodewijk Joost Spoor als rentmeester van Cranendonck. Van 1795 tot 1796 was hij burgemeester van Eindhoven, in 1795, 1796 en van 1798 tot 1808 rentmeester over de goederen van de abdij van Echternach; op 1 oktober 1805, 1 juli 1807 en op 1 april 1809 voor 3 maanden president van het gemeentebestuur.

L’Heureux werd op last van de directeur der publieke domeinen op 11 september 1809 gearresteerd. Hij verbleef in het tuchthuis te 's-Hertogenbosch, maar werd bij Keizerlijk decreet van 11 januari 1811 uit zijn arrest ontslagen. Hij trouwde met Cornelia Francisca Elisabeth van Gorkom. Zij overleed in Eindhoven op 1 augustus 1808. L’Heureux overleed op 28 maart 1823 in Ravenstein. [bron: wikipedia.nl]

¹⁴ RHCe, archief gemeentebestuur Eindhoven, 1437-1810, inv. 1973

Op den Rösheuvel

De kerk staat er inmiddels al zo'n tiental jaren als een schandaal bij en L'Heureux krijgt bijval. Ook al is de kerk nog altijd niet gerestaureerd en wordt die ook niet gebruikt, toch is het complex eigendom van de parochie en is dus het kerkbestuur verantwoordelijk. Staande de vergadering wordt dan ook besloten een aanschrijving te doen en die is niet mals!

.....het is uijt het Decreet van het Wetgevend Lichaam dato 29 augustus 1799, alhier ter secretarije berustende, overkennelijk dat het plaatselijk kerkgebouw, en kerkhof aan de Roomsche Catholijke Gemeente onder de beheering en speciaal onderhoud is toegewijsigd.

Het is bekend dat de kerkenraad al het lucrative uijt die toewijziging profluerende, genoten, en geprofiteert heeft, en nog geniet, maar over het hoofd schijnd te sien het noodwendig onderhoud van kerk, en kerkhof, hetgene ulieden bij het gemelde decreet is opgelegd, en van uwezijde behoorde vervult te worden, en waar toe wij van onse zijde ons verplicht rekenen ulieden te requireren, ten einde alle onteering, onveiligheid, oncieraad, en schandaal, welken deese twee voorwerpen opleveren, eens mogen werden weggenomen. Om welke redenen wij met eenparige stemmen hebben goedgevonden, en geresolveert, om ulieden bij deesen ernstlijk aan te schrijven, zoo als wij doen bij deese, en ulieden eerbiedig versoeken

1e om voor het noodwendig onderhoud van het kerkgebouw soo veel te zorgen dat daar door het oncierlijke werde weggenomen, en

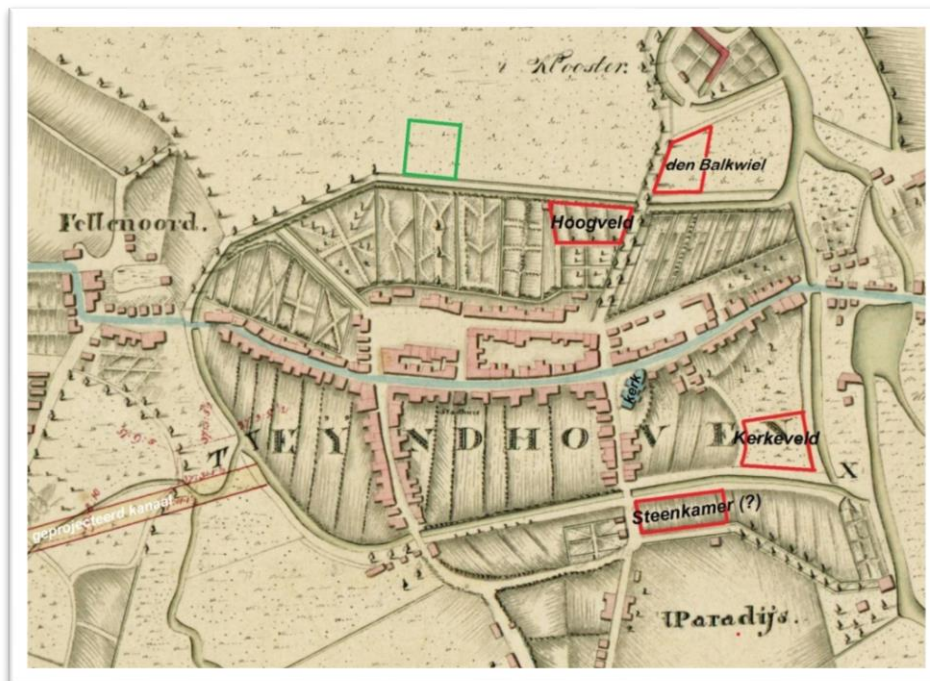
2e ulieden te injugeren, en te gelasten, om den kerkhof, soo spoedig doenlijk met bekwame mueren, of andere sufficiente afscheidingen te omzetten, en te doen omcingelen, ten einde die rustplaats veilig, ongestoort, en geEerbiedigd zij.

Schedels afkomstig van de opgraving van 2005-2006 (expositie in de St. Catharinakerk)

De ligging van de terreinen

Bij het zoeken naar een geschikt terrein om een nieuwe begraafplaats aan te leggen komt een viertal percelen in beeld waar de begraafplaats niet is gekomen.

Een kaart van Eindhoven in 1803. Het betreft een fragment van een kaart uit het "Rapport van de luitenant colonel directeur der fortificatiën C.R.T. Krayenhoff, aan het staatsbewind der Bataafsche Republiek omtrent het bevaarbaar maken der rivieren, de Dommel, de Aa en de Run of Ley 1803". De kaart geldt als zeer betrouwbaar. Let op de twee rode lijnen links die het tracé van het beoogde kanaal aanduiden. De haven zou dan komen aan de Emmasingel.

Hoogveld

1832: kadastraal sectie A n° 102 en 102a, groot 2700 m² in het geheel (inmiddels in gebruik als huis met tuin)

Het Hoogveld of Kasteelsche Veld is het terrein waar tot 1676 nog delen van het stadskasteel van Eindhoven hebben gestaan. Nadat de resten zijn geruimd en het veld is geëgaliseerd, wordt het kasteelveld door de rentmeester van de Domeinen van de Prins van Oranje verpacht.

Omstreeks 1830 wordt op het perceel het nog bestaande Ravensdonck gebouwd in opdracht van notaris J.F. van der Heijde, zoon van de burgemeester van Strijp.

Dit terrein ligt aan de as Kerkstraat-Ten Hagestraat, is goed bereikbaar vanuit de stad en dicht bij de kerk. Het oppervlak is vergelijkbaar met het bestaande kerkhof en het wordt al omgeven met grachten waardoor op de aanlegkosten kan worden bespaard.

Kerkeveld

1832: kadastraal sectie A n° 413, groot 5780 m², bouwland in eigendom van de R.K. Gemeente van Eindhoven.

Dit perceel ligt op de plaats van het huidige Stadhuisplein. Qua bereikbaarheid ligt het minder gunstig. Voordeel is dat het al eigendom is van de parochie, maar de lage ligging op de oever van de Dommel maakt het minder geschikt als begraafplaats. Ophoging is natuurlijk mogelijk maar dat zal de kosten van aanleg weer verhogen.

Steenkamer

1832: kadastraal sectie A n° 922, groot 3120 m², tuin van Willem Nooijen (1764-1832) en zijn vrouw Elisabeth Verleijdsdonck (en eventueel het westelijk deel van sectie A n° 923, groot 3070 m² bleek- en hooiland van de gemeente Eindhoven), thans gelegen tussen de Wal, de Grote Berg en de Paradijslaan.

Le conseil propose en consequence sur la proposition du maire pour un nouvel emplacement , un terrain situé en sortant du centre de la ville par la rue derriere l'église dans un endroit nommé au Berg à gauche connu sous le nom "Steenkamer" appartenant à un particuliere, dont on en devra faire le acquisition.

Detail van de stadsplattegrond van Jacob van Deventer met actuele straatnamen . Omstreeks 1800 was het perceel onbebouwd, maar in de 16e eeuw was er wel bebouwing waaraan het perceel zijn naam kan danken.

Dit terrein ligt ideaal, ook aan de as Kerkstraat-Ten Hagestraat, goed bereikbaar vanuit de stad en dicht bij de kerk. Het ligt tamelijk hoog op een uitloper van de dekzandrug die het stroomgebied van de Dommel scheidt van dat van de Gender en daarom ook 'De Bergen' wordt genoemd. Bijkomend voordeel is dat de strook grond tussen het perceel en de Vest ook eigendom is van de gemeente en erbij betrokken zou kunnen worden.

Het perceel is eigendom van Willem Nooijen (Deurne, 1764 – Eindhoven, 1832) en zijn vrouw Elisabeth Verleijdsdonck. Het echtpaar woont aan de Paradijslaan, ongeveer waar nu huisnummer 14 is, en heeft een tuinderij. Hun percelen liggen ter weerszijden van de Paradijslaan. Het betreffende perceel maakt met zijn 3120m² ongeveer 40% uit van hun areaal. Het is begrijpelijk dat Nooijen niet wil verkopen en in het archief blijft het dan ook bij een éénmalige vermelding.

Den Balkwiel

Deze naam is een toponiem van een perceel hooiland gelegen aan de Dommel en wordt omsloten door de tegenwoordige Vestdijk, de Ten Hagestraat en de Kanaalstraat. Tot 1874 maakt het deel uit van de gemeente Woensel. Als het

Op den Rösheuvel

gemeentebestuur in 1829 daarvan een deel wil verwerven is het eigendom van de Domeinen, dus staatseigendom. Het ligt in de rede te veronderstellen dat het vóór 1648 toebehoorde aan het nabijgelegen klooster. In 1847 wordt J.E. Redelé eigenaar die er een villa liet bouwen die hij de naam 'De Balkwiel' gaf. De meeste oudere Eindhovenaren kennen het terrein nog het beste als het fabriekscomplex van Mignot & de Block. In 1981 wordt alles gesloopt.

Het perceel is qua ligging en bereikbaarheid het best te vergelijken met de Steenkamer, maar het was met zijn lage ligging minder geschikt als begraafplaats.

Villa Balkwiel omstreeks 1930. Op de achtergrond de sigarenfabriek van Mignot en & De Block

Aanzet tot een verbod op het begraven in de kerken en in de bebouwde kom door Lodewijk Napoleon in 1808.

In de loop van de 18e eeuw neemt het bewustzijn toe van de risico's die het begraven in gebouwen en in de directe omgeving van woningen met zich meebrengt. We moeten daarbij bedenken dat alle woningen in die tijd hun water, ook voor menselijke consumptie, ophalen uit een relatief ondiepe put op het erf. Kerkgangers en priesters klagen geregeld over de kwalijke geuren die de ontbindende lijken onder de vloer in de kerkruimte veroorzaakt. Met wierook wordt getracht de geuren te maskeren.

Keizer Jozef II van Oostenrijk (1741-1790) is de eerste die de moed heeft probate maatregelen te nemen om een einde te maken aan de eeuwenoude, diepgewortelde gewoonten en tradities. In 1784 verbiedt hij nog langer in de

kerken en binnen de bebouwde kom van steden te begraven. In Weert en Roermond, steden die op dat moment onder Oostenrijks gezag vallen, leidt dat tot de aanleg van nieuwe begraafplaatsen op ruime afstand van de stadskern. In het Franse rijk volgt keizer Napoleon in 1804 met vergelijkbare wetgeving. In de Bataafsche Republiek wordt er wel over gesproken, maar tot maatregelen komt het vooralsnog niet.

Ook Koning Lodewijk Napoleon stelt zich tot doel te komen tot een verbetering van de situatie. Hij kiest de weg van de redelijkheid en geleidelijkheid. Om inzicht te krijgen in de problematiek wil hij allereerst komen tot inzicht in de omvang van de problematiek door een inventarisatie. Ook wil hij meer inzicht krijgen in de mogelijkheden voor alternatieve locaties in het geval de begraafplaatsen te dicht bij woningen zijn gesitueerd. Op 6 januari 1808 besluit hij opdracht te geven om te komen tot een wettelijke regeling. De gemeentebesturen worden daarom aangeschreven op gave te doen van de situering van de begraafplaatsen binnen hun grondgebied en opgave te doen van de mogelijkheden om nieuwe begraafplaatsen aan te leggen op een afstand van tenminste 300 roeden¹⁵ van woningen.

Het algemene beeld in onze omgeving is dat er weinig begrip is bij de plaatselijke besturen voor de ideeën van de koning en dat zij vrijwel allemaal bezwaar maken met het oog op de kosten die gemoeid zullen zijn bij de aanleg van een nieuwe begraafplaats.

Voordat het Eindhovens gemeentebestuur antwoord geeft aan de landdrost vraagt het eerst advies aan het parochiebestuur dat op 13 april 1808 zijn visie kenbaar maakt.¹⁶

Het bestuur onder voorzitterschap van pastoor G. van Gastel kan zich de strekking van de wetgeving wel voorstellen voor de situatie in grote, dichtbevolkte steden. Maar in Eindhoven ligt dat naar zijn idee héél anders! De stad telt maar zo'n 2200 zielen en is daarmee beperkt bevolkt, is onbesloten en ligt in overigens open terrein. Ze ligt in *het bekende, wel droge, maar wel gezonde Kempenland*.

De stad zelf is langgerekt met maar één hoofdstraat met enkele zijstraatjes en een schoon [sic], groot en luchtig marktplein. Omdat de hoofdstraat van noord naar zuid loopt en het kerkhof gedeeltelijk open is naar het zuiden en het westen wordt de begraafplaats door de oosten- en westenwind voortdurend gelucht. Er is dus geen gevaar van de uitwaseming van stoffen te vrezem die gevaarlijk zijn voor de gezondheid van de inwoners. *Nog kwade reuck of stoffen is daer te vinden, maer misbruik is van die plaats geworden door willekeurige neerlegging van vuilnis en mesthoopen en min nauwkeurige opzameling van soortgelijke stoffen. Dog! dit alleen in de voorgaende verwarde tijden van ons vaderland.*

¹⁵ De gehanteerde maat is de Rijnlandse roede die een lengte had van 3,77m. Omgerekend in het metrieke stelsel is de door de koning voorgestane afstandsmaat dus 1131m.

¹⁶ In civiele stukken is het in die tijd gebruikelijk om de parochie aan te duiden als de *Roomsch Catholijke Gemeente* en het kerkbestuur of parochiebestuur aan te duiden met *Kerkenraad*, alles naar protestants gebruik.

Verder wordt opgemerkt dat het kerkhof tamelijk hoog ligt en dat verschillende aanbouwen rond de kerk zijn gesloopt waardoor de verluchting nog beter is geworden.

Het kerkbestuur stelt ook dat het hier en in de omtrek bekende gezegde *“Eijndhoven is wegens ziekten gelukkig”* al voldoende zegt over de gezondheidstoestand in de stad. De epidemieën van 1779 en 1794 hebben ook al niet gewoed in Eindhoven!

Daarom kan het op zichzelf goede besluit van de Koning toch geen betrekking hebben op Eindhoven! Het kerkbestuur hoopt dat het gemeentebestuur zijn invloed wil aanwenden om het bestaande kerkhof te kunnen handhaven en zodoende *“den algemeenen lof der burgers wegdraagen, nu en bij de naercomelingen, daer andersindts de hier onnodige verandering veele droefenis zoude veroorzaaken”*.

Dat het gemeentebestuur die mening deelt blijkt wel uit de brief die het schrijft aan de landdrost. De tekst daarvan lijkt wel een kopie van het kerkelijk advies.

Tijdens de raadsvergadering wordt nog gerefereerd aan de bespreking van het rapport van drossaard Van Baar in 1802 waarin wordt voorgesteld om nader onderzoek te doen naar een mogelijke verplaatsing van het kerkhof naar *het zogenaamd Kerkeveld agter den bagijnhof*.

En verder voegt het bestuur er nog aan toe dat de stad te klein van grondgebied is om überhaupt te kunnen voldoen aan de afstandseis die van rijkswege wordt voorgestaan:

In de tweede plaats moeten wij Ue: MijnHeer den Landdrost! speciaal ten deze doen observeren. dat, daar de uijterste grensen van den omtrek, of jurisdictie van Eindhoven in verre na nog geen honderd roeden van de huizen afgelegen zijn, zulkx manifestelijk obsteert aan de bepaling van Konings decisie, welke de distantie op drie honderd roeden determineerd¹⁷, dat het hierdoor eene waarheid word, dat, waar ook heen men het kerkhof zouden willen verplaatsen, zulkx aan de heijlzaame bedoeling van zijne Majesteit niet zoude beantwoorden, omdat men dit nieuwe locaal niet genoegzaam van de huizen kan verwijderen, terwijl het verplaatsen van het kerkhof wel eenige inwoonders zoude welgevallen, dog aan anderen, die die dit akelig locaal wat digter aan hunne huizen kregen, misnoegen zoude baaren, en het is derhalven deezen bijzonderen observatie, die ons buijten staat, en mogelijkheid heeft gebragt, om het kerkhof op eene convenable distantie van de huizen, te verplaatsen, zoo als Konings decisie schijnd te verorderen, boven, en behalve wij door een adres van den kerkenraad van de Roomsche Gemeente alhier, tot behoud van het tegenwoordig kerkhof zijn aagezogd geworden, welke wij d'eer hebben, bij copie authentieq hier bij te voegen, ten dien effecte dat wij ter intentie der adressanten, uwe veel vermogende invloed wel willen imploreren, tot behoud van het tegenswoordig kerkhof, terwijl de groote kosten, welke tot het

¹⁷ een roede is ongeveer 3,70m en daarmee is de eis dus ruim een kilometer!

aanleggen van een nieuw kerkhof benodigd zijn, ons bijzonder hebben te rug gehouden om daar toe over te gaan.

De regering overweegt om een regeling te treffen ter compensatie aan de inkomstenderving die zal voortvloeien uit het verbod om nog langer in de kerken te mogen begraven en het sluiten van kerkhoven in de bebouwde kom. Maar eerst wil de minister inzichtelijk hebben over welke bedragen het zal gaan en stuurt met tussenkomst van de Landdrost op 9 november 1809 een circulaire naar de gemeentebesturen. Daarin wordt gevraagd opgave te doen van de inkomsten uit begravingen voor de beheerders van kerken en begraafplaatsen. Het antwoord van het Eindhovens gemeentebestuur levert ons interessante informatie op.¹⁸

In Eindhoven wordt voor het begraven van een lijk op het kerkhof niets betaald en sinds de gedeeltelijke instorting van de kerk in 1794 wordt er in het gebouw niet meer begraven. Wel wordt er voor het delven van een graf voor een groot lijk zestien stuivers en voor een klein lijk tien stuivers betaald aan de doodgraver.

Voor het luiden met de twee grote klokken wordt drie gulden betaald terwijl het tarief voor het luiden met de kleine klok voor kinderen en armen zes stuivers bedraagt. Van dat bedrag is twee derde bestemd voor de doodgraver die het luiden regelt en een derde komt ten goede aan de armenkas.

Verder laten de gemeentebestuurders weten dat zij het bepalen van de hoogte van de bedragen een zaak van de kerkgenootschappen vinden. Maar zij voegen er nog aan toe dat zij het wenselijk vinden dat het toezicht op de begraafplaatsen, ook die eigendom van kerkgenootschappen zijn, een zaak blijft van het openbaar bestuur.

¹⁸ RHCe, archief gemeentebestuur Eindhoven, 1437-1810, inv.1975

VOOR 'T RIJK.

LANDDROSTAMBT
VAN
BRABAND.

DIVISIE
VAN
POLICIE.

Litt. H.

NOTA. De Dagteekening en Letter, bij de aanhaling dezer Dispositie, naauwkeurig uit te drukken.

EXTRACT uit het Verbaal van
den Landdrost in het Departement
Braband.

Maandag den 6^{en} van Slagtmaand 1809.

DE LANDDROST ontvangen hebbende eene Misfivè van Zijne Excellentie den Minister van Eeredienst en Binnenlandsche Zaken, de dato 30^{en} van Wijnmaand 1809 N°. 4, en in achtig nemende, dat welligt het genot der Begravingsregten in de Kerken of andere Begraafplaatfen, benevens de daaruit profluërende Voordeelen zullen worden toegekend aan die Kerkgenootschappen of Personen, welke met het onderhoud dier Kerken of Begraafplaatfen belast zijn, en dat mitsdien zullen cesferen de betalingen, welke aan andere dan de Bezitters en Onderhouders dezer Gebouwen en Plaatfen geschieden.

Voorts geconfidereerd hebbende, dat de Landdrost, zal hij veilig dienen van berigt, confideratien en advis, geïnformeerd behoort te worden van de Plaatselijke Gebruiken in iedere Gemeente bestaande,

SCHRIJFT de Burgemeesters der Steden en de Gemeentebesturen in het Departement Braband bij deze aan, om, binnen veertien dagen na receptie dezer, aan hem Landdrost op te geven, opzigtens ieder Godsdienstig Genootschap:

1°. Hoe veel 'er betaald wordt voor ieder Lijk, welk het zij in de Kerk, of op het Kerkhof begraven wordt.

2°. Ten wiens voordeele deze Begravingsregten worden bekeerd.

3°. Hoe veel voor Luigeld wordt betaald; wie die Luigelden geniet; en of de Begravings- en Luiregten te zamen begrepen worden. En

4°. Om voorts op te geven hunne bedenkingen, die zij vermeenen te hebben tegen het eventuël bepalen, dat het genot der Begravingsregten in de Kerken of andere Begraafplaatfen, benevens de Voordeelen daaruit profluërende, worden toegekend aan die Kerkgenootschappen of Personen, welke met het onderhoud dier Kerken of Begraafplaatfen belast zijn.

Accordeert met voors. Verbaal.

De Secretaris Generaal.

VOGELVANGER.

Nederland ingelijfd bij Frankrijk; de Franse wetgeving wordt van kracht

Als Nederland in 1810 bij Frankrijk wordt ingelijfd wordt hier ook het Franse decreet van 12 juni 1804 van kracht dat het begraven in de kerken en in de directe nabijheid van woningen verbiedt.

Aangezien de ligging van het kerkhof in Eindhoven nu in strijd is met de wet schrijft de prefect op 7 november 1810 een brief aan het gemeentebestuur met betrekking tot de noodzakelijk geworden verplaatsing van het kerkhof. In de vergadering van 26 november 1810 bespreekt de gemeenteraad de zaak. Inmiddels is wel duidelijk dat het de burgerlijke gemeente is die voor een nieuwe begraafplaats moet zorgen. De raad komt daarop tot een besluit:

1. Het kerkhof moet binnen de stadsomwalling komen;
2. Het kerkhof kan niet beter worden aangelegd dan op een terrein genaamd *Hoogveld*, aan de noordzijde van de stad dat al omgeven is met grachten want de kosten moeten binnen het budget blijven;
3. Overwegende dat het terrein eigendom is van de Staat krijgt de burgemeester volmacht om ervoor te zorgen dat het terrein kan worden aangekocht of gepacht.¹⁹

Maar de burgemeester is er niet blij mee! Hij schrijft daarover op 27 november 1810 een brief aan de prefect:

Ik heb de eer u hierbij het verslag van de vergadering van de gemeenteraad te sturen met betrekking tot het punt van de verplaatsing van het kerkhof. U ziet dat de raad het terrein genaamd 't Hoogveld aanwijst dat eigendom is van de domeinen. Ik weet niet wat de raad ertoe brengt hiervoor te kiezen want het is niet alleen de vraag of het kan worden verworven, maar bovendien is het als begraafplaats ongeschikt omdat de bodem veel steen en puin bevat dat is achtergebleven van een kasteel dat hier ooit heeft gestaan.

Nadat ik de raad ervan heb geprobeerd te overtuigen dat verplaatsing van het kerkhof buiten de stad onvermijdelijk is heeft mijn inspanning niet mogen baten.

Ik wil u daarom nogmaals een terrein voorstellen dat bekend is als het Kerkeveld dat ik in mijn brief van 18 oktober jl. heb omschreven en dat mij als geschikt voorkomt.

De burgemeester oppert in de raadsvergadering van 24 december 1810 een nieuwe mogelijkheid, namelijk om te bezien of een perceel genaamd de *Steenkamer* aan de Grote Berg, nog net buiten de stad en even goed bereikbaar als het *Hoogveld* eventueel aan te kopen en daar een nieuwe begraafplaats te stichten.

¹⁹ RHCe, gemeentebestuur Eindhoven, 1811-1913 (1920), inv. 1515

De raad stemt in met het voorstel van de burgemeester en bepaalt dat een commissie uit de raad daarover zal gaan onderhandelen en de eigenaar uitnodigen daarvoor over 14 dagen naar de stad te komen om over de koop direct te onderhandelen.

Ook wordt de commissie belast met het maken van een plan en een begroting voor de aankoop en de aanleg. Het perceel is eigendom van Willem Nooijen uit de Paradijslaan die het in gebruik heeft bij zijn tuindersbedrijf. Kennelijk voelt hij niets voor verkoop want de archieven zwijgen vanaf dat moment over de *Steenkamer*, waarop de raad in zijn vergadering van 22 februari 1811 uiteindelijk kiest voor het *Kerkeveld*.

Na de nederlaag van Napoleon in 1813 bij Leipzig vertrekt het Franse bestuur en wordt een voorlopig bestuur ingesteld. Weliswaar blijft het verbod formeel van kracht, maar er zijn op dat moment belangrijker zaken aan de orde. In december 1813 treedt Willem I, de nieuwe vorst aan.

Koning Willem I schort vervolgens de wet op die het begraven in kerken en binnen de bebouwde kom verbiedt. Dat bericht zal in Eindhoven, gezien de hele procesgang tot dan toe, waarschijnlijk met gretigheid zijn ontvangen.

Een nieuwe begraafplaats weer actueel

Koning Willem I raakt er uiteindelijk toch van doordrongen dat de opschorting van het verbod op het begraven in kerken en op kerkhoven in de bebouwde kom opheffen dient te worden. Maar eerst wil hij meer inzicht krijgen in de consequenties. Via de provincie worden de gemeentebesturen medio 1825 aangeschreven met het verzoek een nader onderzoek in te stellen:

- a. betreffende de meerdere of mindere bezwaren welke zich tegen het algemeen verbod om de dooden in de kerken of op de kerkhoven binnen de gemeenten gelegen, te begraven zouden mogen opdoen;*
- b. aangaande de middelen, om deze bezwaren zoo veel mogelijk uit den weg te ruimen of te verminderen;*
- c. omtrent de uitzonderingen, welke mogelijk uit hoofde van de ligging en andere locale omstandigheden, zouden behoren te worden toegestaan.*

Bij Koninklijk Besluit van 22 augustus 1827 wordt het verbod op het begraven in de kerken en begraafplaatsen in de bebouwde kom weer ingevoerd. Op 1 januari 1829 treedt het in werking waarbij voor het Koninklijk Huis in de Nieuwe Kerk in Delft een uitzondering wordt gemaakt.

De Provincie laat het Eindhovens bestuur op 4 september 1827 weten dat voor 1 januari aanstaande een andere locatie voor de begraafing van doden gereed moet zijn.

Maar het gemeentebestuur is dat niet van plan en stuurt op 27 oktober 1827 een verzoek naar de provincie om het kerkhof bij de kerk te mogen behouden.

De provincie antwoordt op 27 november 1827 begrip te hebben voor het standpunt van het gemeentebestuur (ongemak voor de inwoners en de kosten die

ermee gemoeid zijn), maar wijst op de verantwoordelijkheid voor de volksgezondheid en doet de suggestie grond te kopen buiten de stad, bijvoorbeeld in Woensel.

Een maand later schrijft het gemeentebestuur naar de provincie dat de nodige pogingen zijn gedaan om aan de aanschrijving te voldoen, maar dat het niet is gelukt een geschikte locatie te vinden.

Het getraineer van het gemeentebestuur dringt zelfs door tot Den Haag waarop op 26 maart 1829 een Koninklijk Besluit volgt dat de gemeente Eindhoven gelast onmiddellijk over te gaan tot de aanleg van een algemene begraafplaats buiten de stad met de aanschrijving om voor 1 mei van het volgend jaar over de voortgang verslag uit te brengen aan het Ministerie van Binnenlandse Zaken. Er zijn overigens meer gemeenten in de provincie waar dezelfde problematiek speelt.

In de zoektocht naar een geschikt terrein heeft het gemeentebestuur het oog laten vallen op de zogenaamde '*Balkwiel*', een perceel net buiten de stad aan de zuidzijde van de weg naar het voormalig klooster. Het perceel ligt in de gemeente Woensel en is eigendom van de Domeinen. In de vergadering van 25 april 1829 besluit de raad om een brief te sturen naar het ministerie en naar de provincie met de mededeling dat het ondanks herhaalde pogingen niet is gelukt om buiten de stad van particulieren grond te kopen en te verzoeken om een deel van de *Balkwiel* ter grootte van 35 roeden in erfpacht te kunnen krijgen.²⁰

Het verzoek wordt echter afgewezen en de provincie handhaaft haar advies om verder te zoeken naar grond in de gemeente Woensel of de gemeente Stratum.

Boter op 't hoofd!

In 1832 is er volop militaire aanwezigheid in de stad. Dat is te begrijpen want de mobilisatie duurt voort ook al is de Tiendaagse Veldtocht tegen de opstandige Belgen in augustus 1831 op niets uitgelopen. En dan is er ook de dreiging van de uitbraak van een epidemie van een cholera-variant die Aziatische braakloop wordt genoemd. De gemeenteraad vergadert op 29 mei 1832 over de te nemen voorzorgsmaatregelen.²¹ En dan gaat er blijkbaar op 23 juni een brief uit naar de gouverneur waarin het gemeentebestuur zijn ongerustheid kenbaar maakt over het risico van besmetting van het begraven van militairen op het plaatselijk kerkhof midden in de stad.

Die ongerustheid lijkt niet ongegrond. In het overlijdensregister van de burgerlijke stand van Eindhoven worden in de periode van 28 maart 1832 tot 6 juli 1832 maar liefst 19 overlijdens van militairen in de stad genoteerd! En dat terwijl er geen gevechtshandelingen aan de orde zijn. (zie bijlage 3)

De uitgaande brief is niet aanwezig in het plaatselijk archief. Maar het antwoord uit Den Bosch is dat wel en liegt er niet om!

²⁰ RHCe, archief gemeentebestuur Eindhoven 1811-1913, inv. 20

²¹ RHCe, archief gemeentebestuur Eindhoven 1811-1913, inv. 21. Onder andere wil men het leegstaande klooster, dat eigendom is van de domeinen zo nodig gaan gebruiken als quarantaineruimte.

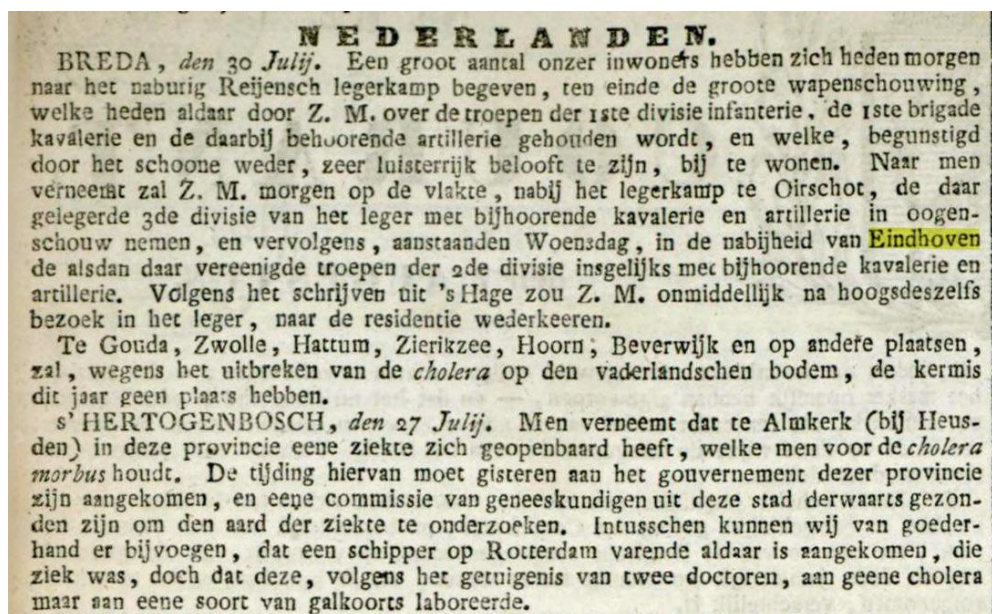
's-Hertogenbosch, den 26 Junij 1832

Aan Heeren Burgemeester en Wethouders
der stad Eindhoven

Ik heb met verwondering den inhoud gelezen der missive van UEA, van den 23 dezer en ik kan niet nalaten aan UEA te doen opmerken dat, wanneer de vrees die bij dezelve is ontstaan, dat het begraven der overledene militairen op het kerkhof binnen Uwe stad en de gevolgen eenen nadeeligen invloed op de gezondheid uwer ingezetenen zouden kunnen te weeg brengen, ongelukkigerwijze tot zekerheid mogt overgaan, als dan de verantwoordelijkheid daarvoor geheel en al zoude nederkomen op den Raad Uwer Stad, als welke niet heeft overgegaan, om eene algemeene begraafplaats buiten de stad aan te leggen, gelijk zulks, naar aanleiding der missive van den Heere Administrateur voor het Binnenlandsch Bestuur van den 16 september 1829 no. 17, had behooren te geschieden.

In plaatse dus van aan het verzoek van UEA eenig gevolg te geven moeten UEA aanmanen om bij den stedelijken Raad, op de onverwijlde voldoening aan de bedoelde verplichting aan te dringen.

w.g. de Gouverneur²²

Leeuwarder courant 3-8-1832

De gouverneur schrijft het hardleerse gemeentebestuur op 2 augustus 1832 opnieuw aan en benadrukt de verantwoordelijkheid van dat bestuur ten aanzien van de verplaatsing van het kerkhof. Enkele citaten uit de brief:

Tijdens mijn verblijf in uwe stad, heb ik bemerkt dat tot heden niet alleen geen gevolg is gegeven, maar er zelfs geene aanstalten worden gemaakt ten gevolge waarvan zoodanigen aanleg binnen kort zouden worden te gemoet gezien,

²² RHCe, archief gemeentebestuur Eindhoven 1811-1913, inv. 1516

hetwelk echter volstrekt noodzakelijk is, daar het tegenwoordige kerkhof niet kan noch mag blijven bestaan, en het voortdurend begraven op hetzelfde, in de tegenwoordige omstandigheden, volstrekt onverschoonbaar is, en van de schadelijke gevolgen moet zijn.....

Meer dan eenmaal, vooral bij heete zomerdagen bespeurd heeft dat op en rondom het kerkhof eene kwade lucht heerschte.

Ik acht mij deshalve verplicht ten dringenste aan te manen om op ontvangst dezer met overleg aangemelden Raad, voor den onerwilden aanleg eener algemeene begraafplaats buiten de stad, de noodige maatregelen te nemen; zullende ik van UEd binnen 8 dagen het berigt tegemoet zien.

De brief van de gouverneur komt in de raadsvergadering van 6 augustus 1832 aan de orde. Naar aanleiding van de brief en gelet op de toenemende bevolking van de stad besluit de raad een commissie te benoemen die gaat zoeken naar een geschikte plaats voor een nieuw kerkhof. De commissie zal bestaan uit de heren A. van de Moosdijk Ib, M. van Bon en C.A. de Haes.

In de vergadering van 10 september daaropvolgend besluit de raad op advies van de commissie een stuk weiland te kopen groot circa 100 roeden (één hectare) waarvan slechts een derde deel noodzakelijk zal zijn als begraafplaats. Het perceel kan alleen maar als geheel worden aangekocht voor f. 1228,- van Joseph Jansen. Het meest noordelijke deel van het perceel zal als begraafplaats worden bestemd en de rest gaat als twee weilanden verpacht worden.

De raad blijft moeite houden met de kosten van aanleg waarvoor zij zal worden gesteld en besluit aan Gedeputeerde Staten naast goedkeuring voor een krediet van f. 1500,-, ook dispensatie aan te vragen van de eis de begraafplaats te ommuren gezien de grote kosten die daarmee zijn gemoeid en te volstaan met de aanleg van een gracht en tuin.²³

Gedeputeerde Staten blijken gevoelig voor het argument en gaan akkoord met een tijdelijke dispensatie om het terrein te moeten ommuren en te volstaan met een gracht en een tuin. Te zijner tijd zal de begraafplaats toch met een muur omgeven moeten worden en die dan te betalen uit de toekomstige begrafenisrechten.²⁴ Maar zover is het nooit gekomen.

En dan vlot het wéér niet! En dat ondanks een brief van de gouverneur van 2 december 1834 waarin hij schrijft dat het nu toch echt afgelopen moet zijn met het begraven op de begraafplaats bij de kerk.

Op advies van de burgemeester besluit de raad pas op 24 juli 1835 de begraafplaatscommissie op te dragen een plan met begroting te maken om de nieuwe begraafplaats met een ijzeren hek af te sluiten *“en om aan het einde der begraafplaats een soort van lijkhuisje te plaatsen zoo als zulks het voegzaam zal gevorderd worden.”*

²³ RHCe, archief gemeentebestuur Eindhoven 1811-1913, inv. 22, raadsnotulen 1830-1832

²⁴ RHCe, archief gemeentebestuur Eindhoven 1811-1913, inv. 1516, besluit d.d. 14 september 1832

Verder komt een conceptplan ter tafel tot verdeling van de begraafplaatsen en de daarop te heffen kosten. De raad besluit dat de plannen van het concept verder uitgewerkt kunnen worden.²⁵

Intussen heeft de begraafplaats in 1836 een toegangspoort gekregen waarvoor twee pilasters moeten worden gemetseld. Het gemeentebestuur houdt daarvoor op maandag 18 juli van dat jaar een openbare aanbesteding. De pilasters moeten drie meter hoog worden en met een natuurstenen plaat worden afgedekt. De ondergrond blijkt slecht want het bestek schrijft een paalfundering voor. Er zijn vier inschrijvers op het werk waarbij de prijzen nogal uiteenlopen van f. 34,75 tot f. 63,-. Het werk wordt gegund aan Christiaan Strijbos die het laagst heeft ingeschreven.²⁶ Verder zal de scheiding aan de Vestdijk worden gevormd door een gracht.

En eindelijk nadert begin 1837 het tijdstip dat de nieuwe begraafplaats in gebruik genomen zou kunnen worden. Het terrein wordt verdeeld in drie stukken, waarvan het grootste voor de roomsen, een klein stuk voor de hervormden en een stuk bestemd voor het begraven van niet-gelovigen of niet tot het rk-kerkhof toegelatenen. De Israëlieten hadden in Woensel een eigen begraafplaats. Maar als notaris Bolsius uit Den Bosch in 1844 in verband met een obligatie ten laste van de stad Eindhoven waarvoor het gehele perceel dat in de praktijk geen 100 roeden, maar 90 roeden en 20 ell groot blijkt te zijn, als onderpand dient, luidt de omschrijving van het gebruik nog altijd een drietal hooilanden en een klein stukje opgaand geboomte.²⁷

Overigens blijkt uit een circulaire van Gedeputeerde Staten van 18 augustus 1839 dat er in het land meerdere plaatsen zijn waar de wet niet wordt gerespecteerd en er zelfs nog in kerken begraven wordt!²⁸

In de gemeenteverslagen is voortdurend sprake van een algemene begraafplaats met een oppervlak van 5200m². Uit andere stukken blijkt dat het oppervlak van de begraafplaats slechts 3689m² bedraagt en in het achterste deel ligt ook nog een poel. Feitelijk was de begraafplaats bij benadering slechts circa 55m diep.

Een reglement en tarieven zullen tijdig moeten worden opgesteld. Die moeten dan ook nog ter goedkeuring aan de Koning worden voorgelegd. Wethouder Van Oorschot en secretaris Van Stekelenburg worden belast met het opstellen daarvan. Op 25 juli 1838 zijn de betreffende stukken gereed en op vrijdag 17 aug d.a.v. worden ze besproken en vastgesteld in de raad.²⁹

²⁵ RHCe, archief gemeentebestuur Eindhoven 1811-1913, inv. 25

²⁶ RHCe, archief gemeentebestuur Eindhoven 1811-1913, inv. 1516

²⁷ RHCe, archief gemeentebestuur Eindhoven 1811-1913, inv. 1516

²⁸ RHCe, archief gemeentebestuur Eindhoven 1811-1913, inv. 1511

²⁹ RHCe, archief gemeentebestuur Eindhoven 1811-1913, inv. 21, 27 en 28

Op den Rösheuvel

Op den Rösheuvel

Er is weinig beeldmateriaal van de begraafplaats. Foto boven dateert nog van voor 1900. De Vestdijk met links de begraafplaats en rechts de Vest met zijn bruggetjes naar de villa's waar ook het gezin A.F. Philips-de Jongh tot 1907 woonde. Links op de voorgrond een van de woningen die Arn. Spoorenberg in 1882 laat bouwen.

De foto onder van omstreeks 1900 toont het terrein gezien vanaf de achterzijde. In het midden de lucifersfabriek van Visser, Langemeyer & Co. Rechts daarvan het terrein van de begraafplaats met op de achtergrond de villa's aan de Vestdijk. De bomen die in 1888 op de begraafplaats zijn geplant hebben al een respectabele hoogte.

Nu is er wel een van hogerhand afgedwongen nieuwe begraafplaats, maar die ook gaan gebruiken is twee. Het oude kerkhof, dat beschouwd wordt als te behoren aan de gemeente, maar feitelijk eigendom is van het rk-kerkbestuur, blijft gewoon zijn functie vervullen als begraafplaats!!

In 1843 schrijft de gouverneur de zoveelste brief waarin hij opmerkt dat er nog altijd op het oude kerkhof wordt begraven.

Het gemeentebestuur antwoordt dat dat komt omdat de regeling voor de begrafenisrechten nog altijd niet is goedgekeurd, maar de gouverneur vindt dat geen argument en berust erin dat pas na het einde van het jaar van de nieuwe begraafplaats gebruik zal worden gemaakt.³⁰

De streek, en dus ook Eindhoven, wordt in de 19^e eeuw herhaaldelijk geteisterd door een uitbraak van cholera. Uitbraken zijn er in 1832, 1849 en 1866. Bij de epidemie van 1849 vallen in Eindhoven 23 slachtoffers te betreuren. Dat is mede aanleiding voor een aantal ingezetenen waaronder de arts Michaël J. Aertnijs bij de provincie hun beklag te doen over het voortduren van het begraven op het oude kerkhof. En weer laat de gouverneur aan het gemeentebestuur weten dat daaraan een einde moet komen.³¹ Desondanks blijft de oude praktijk voortbestaan.....en schrijft de gouverneur terug naar dr. Aertnijs en zijn medestanders dat hij een brief heeft gestuurd naar het gemeentebestuur en dat hij verder geen termen heeft gevonden om tussenbeide te komen!³²

1858: De begraafplaats eindelijk in gebruik

Het initiatief om de nieuwe begraafplaats te gaan gebruiken komt merkwaardigerwijs niet van het gemeentebestuur en überhaupt niet van overheidswegen. Het komt van het parochiebestuur dat onder leiding van deken Van Someren in zijn vergadering van 21 mei 1857 besluit om over te gaan tot het bouwen van een nieuwe, grotere kerk. Het bestuur richt zich op 20 juni daaropvolgend tot het gemeentebestuur met het verzoek om toestemming te krijgen voor de bouw van een noodkerk én om een begraafplaats aan te wijzen omdat door de plannen niet meer begraven zal kunnen worden op het bestaande kerkhof.³³ Maar, ook al ligt de begraafplaats al enkele decennia op gebruik te wachten, toch blijkt het terrein door de grondwaterstand niet geschikt als begraafplaats! Het terrein moet daarom eerst nog worden opgehoogd alvorens er te gaan begraven.³⁴ Het is bekend dat er achter de begraafplaats een vijver lag.

³⁰ RHCe, archief gemeentebestuur Eindhoven 1811-1913, inv. 1516

³¹ RHCe, archief gemeentebestuur Eindhoven 1811-1913, inv. 1516

³² In de marge staat nog wel een notitie dat deze brief op 31 maart 1857 in afschrift is gestuurd naar de officier van justitie in Eindhoven.

³³ RHCe, archief gemeentebestuur Eindhoven 1811-1913, inv. 1517

³⁴ RHCe, archief gemeentebestuur Eindhoven 1811-1913, inv. 345

Mogelijk is die ontstaan omdat hier de grond is gehaald voor de ophoging. Het jaarverslag over 1862 vermeldt onder de rubriek gemeentegronde:

De gemeente bezit daarenboven nog onder Woensel de algemeene begraafplaats en twee daarneven gelegen weilanden, welke laatste in 1861 mede voor 3 jaren zijn verhuurd voor f.30 'sjaars; terwijl de vischerij om den kerkhof f. 5. opbrengt.³⁵

In die tijd is het al noodzakelijk om bij een overlijden niet alleen aangifte te doen bij de burgerlijke stand, maar ook moet toestemming om te begraven worden verleend. Met de begraafplaats in een andere gemeente geeft dat extra rompslomp.

Er volgt overleg tussen beide betrokken gemeentebesturen wat resulteert in een overeenkomst die op 28 september 1857 kan worden ondertekend. (bijlage 2)

Met ingang van 15 februari 1858, 23 jaar na haar aanleg, wordt de nieuwe begraafplaats uiteindelijk toch in gebruik genomen. In het jaarverslag over 1858 lezen we:

Zoo als wij in ons vorig verslag hebben voorzegd is de vroeger bestaande algemeene begraafplaats op den 15 Februarij 1858 buiten gebruik gesteld en de nieuwe voor het begraven van lijken geopend.

De nieuwe begraafplaats, die met inbegrip der grachten en heggen eene grootte heeft van 52 roeden is behoorlijk opgehoogd en voor het begraven van lijken in behoorlijke orde gebragt.

De begraafplaats voor de hervormde gemeente is behoorlijk door heggen van die voor de Roomsche Catholijke afgescheiden, zoodat ieder dezer gemeenten thans eene afzonderlijke algemeene begraafplaats heeft; terwijl de Israëlieten eenen eigen kerkhof buiten de gemeente en de liefde zusters in hunnen tuin op behoorlijken afstand der woningen in gebruik hebben.

De bestaande voorschriften op het begraven van lijken worden naauwkeurig nageleefd.

Het getal gedurende het jaar begraven lijken bedraagt 84.³⁶

Wat in het jaarverslag ontbreekt is de mededeling dat tegen het einde van het jaar het lijkenhuisje, dat er inmiddels ook al 23 jaar staat, is opgeknapt.³⁷

Het overbrengen van lijken

Voordat een aanvang kan worden gemaakt met de bouw van de nieuwe kerk moeten ook stoffelijke overschotten worden geruimd. Het parochiebestuur richt zich daarom op 17 januari 1859 tot het gemeentebestuur met het verzoek het voor de bouw benodigde deel van het kerkhof in gebruik te mogen nemen.

³⁵ RHCe, archief gemeentebestuur Eindhoven 1811-1913, inv. 350

³⁶ RHCe, archief gemeentebestuur Eindhoven 1811-1913, inv. 346

³⁷ RHCe, archief gemeentebestuur Eindhoven 1811-1913, inv. 1516

Bij het gemeentebestuur heeft goed werk tijd nodig.....want het duurt tot 24 oktober voor burgemeester en wethouders het volgende besluiten:

Overwegende dat het tegenwoordige onlangs buiten gebruik gestelde kerkgebouw is te klein en zich in zoodanigen vervallen toestand bevindt dat eene aanzienlijke herstelling noodig zoude zijn.

Overwegende dat het requesterend kerkbestuur daartoe behoorlijk gemagtigd heeft besloten de thans bestaande kerk af te breken en door eene nieuwe grootere te doen vervangen ter zelfde plaatse; waartoe een gedeelte van de daarbij gelegen en sedert het begin van het voorgaande jaar verlaten begraafplaats zal moeten worden ingenomen.

Overwegende dat met het vooruitzicht op het bouwen eener nieuwe kerk, op het gedeelte begraafplaats, hetwelk thans zoude moeten worden ingenomen, sedert eenige jaren geene lijken meer zijn begraven, zoodat er voor kan worden gehouden, dat geene andere dan reeds vergane lijken zullen worden opgegraven, en dat de opgraving en het vervoer naar de nieuwe aangelegde begraafplaats zonder vrees voor schadelijke gevolgen kan plaats hebben.

Overwegende dat zoo ten deze volstrekte noodzakelijkheid bestaat tot inwilliging van het verzoek, hetzelve echter niet kan worden toegestaan dan onder bepaling dat er geene daad geschiede, strijdig met den aan de nagedachtenis der dooden verschuldigten eerbied, en dat er geene opgraving van lijken, noch vervoer van dezelve naar de nieuwe aangelegde begraafplaats anders zal mogen geschieden, dan onder behoorlijk toezigt.

Gelet op artikel 129 Litt. M der gemeente wet vergunnen aan het requestrerend kerkbestuur om dat gedeelte der verlaten begraafplaats binnen deze gemeente in te nemen, hetwelk zal bevonden noodig te zijn tot daarstelling van het kerkgebouw. Bevelen dat met in achtneming van al den eerbied aan de dooden verschuldigd de opgraving van lijken en de overblijfsels daarvan mitsgaders het vervoer van dezelve, niet anders zal plaats hebben dan des nachts en onder toezigt van den Wethouder E.H. Jonckbloet, die daartoe bij deze wordt gecommeleerd, onder wiens toezigt de begraving van de opgedolven lijken en overblijfsels daarvan in de nieuwe aangelegde begraafplaats almede zal geschieden.³⁸

Het gemeentebestuur blik in zijn jaarverslag over 1860 ook terug op de begraafplaats en vermeldt naast het feit dat er in het betreffende jaar 59 sterfgevallen³⁹ zijn geweest, ook nog:

De algemeene begraafplaats gelegen onder de jurisdictie der gemeente Woensel is thans in zeer goeden staat voor het begraven van lijken.

Deze begraafplaats, waarvan een gedeelte voor de hervormde gemeente is afgezonderd, heeft met inbegrip der omliggende grachten en heggen eene oppervlakte van 52 Nederlandsche roeden.

³⁸ RHCE, archief gemeentebestuur Eindhoven 1811-1913, inv. 347

³⁹ Er blijken dat jaar weinig sterfgevallen te zijn geweest, het gemiddelde ligt in die tijd op zo'n 80 per jaar. In de periode van 1858 tot 1862 in elk geval 206 grote en 191 kleine lijken.

De Israëlitische begraafplaats, die mede onder de gemeente Woensel is gelegen bevindt zich ook in goeden staat.⁴⁰

Inrichting en gebruik van de begraafplaats

Van de inrichting is niet veel bekend. In elk geval wel dat er afzonderlijke delen waren voor rooms-katholieken, voor protestanten en voor niet gelovigen. Wat opvalt op de kadastrale kaart is een uitstulping van de grens in het midden aan de achterzijde. Dat zou wel eens het gevolg geweest kunnen zijn van de aanwezigheid van een calvariegroep. Een centraal pad vanaf de poort daarheen ligt in de lijn der verwachting. Uit de instructie van de doodgraver valt af te leiden dat er veel graven waren zonder grafmonument waarbij slechts een aarden bed van 1 à 1½ decimeter hoogte het graf markeerde, eventueel met een eenvoudig naamplaatje. De graven worden ook weinig bezocht door de nabestaanden. Die conclusie kan worden getrokken uit de behandeling van de instructie voor de doodgraver op 5 mei 1870. Aanvankelijk is er niets opgenomen over de openingstijden, maar door raadslid A.W. Smits wordt erop aangedrongen de begraafplaats gedurende de week één uur open te stellen, terwijl zijn naamgenoot, burgemeester J.T. Smits, oppert dat één uur per maand toch wel voldoende zal zijn. Uiteindelijk wordt besloten dat de begraafplaats van 1 mei tot 31 oktober elke vrijdagmiddag van 3 tot 4 uur voor iedereen geopend zal zijn. Tijdens de openstelling moet de doodgraver aanwezig zijn om toezicht te houden.⁴¹

De meeste grafrechten worden na de wettelijke grafrust van tien jaar blijkbaar niet meer verlengd. Het zijn slechts de uitzonderingen, doorgaans graven van notabelen, waarbij sprake is van langdurige instandhouding. Dat valt af te leiden uit de notulen van de raadsvergaderingen, want het is de raad die daarvoor bevoegd is, in elk geval na de formele sluiting van de begraafplaats.

- 2 maart 1877: De raad willigt het verzoek in van de erven van Joseph Smits van Oijen het grafrecht te verlengen dat per 14 februari 1877 is verlopen voor een graf van 2,25m bij 1,40m voor een termijn van 10 jaar. Kosten f. 52,50.
- 7 juni 1878: B.H. van der Maden, notaris te Haarlem verzoekt bij brief van

burgemeester Johannes Theodorus Smits van Oyen (1823-1898), burgemeester van 1853 tot 1885

⁴⁰ RHCe, archief gemeentebestuur Eindhoven 1811-1913, inv. 348.

⁴¹ RHCe, archief gemeentebestuur Eindhoven 1811-1913, inv. 43

31 mei 1878 om verlenging van de grafrechten die op 8 april 1878 zijn verlopen. Afmetingen 2,15m bij 1,15m. De raad gaat akkoord met 9 jaar tot 8 april 1887 voor f. 22,50.

6 juni 1879: ter tafel een adres van 15 mei l.l. van jhr. G.J.H.A.M. baron Hackfort tot Ter Horst, grondeigenaar wonende te Nijmegen als bewindvoerder voor zijn minderjarige zoon waarin hij verlenging verzoekt van de termijn van het graf van jkvr. F. O.M.J. baronesse van Hackfort tot Ter Horst. Grafruimte van 3m bij 1,84m op de algemene begraafplaats te maken een gemetseld graf welke termijn op 22 april 1879 is verstreken. Z.h.s. besloten de termijn voor 8 jaar en 98 dagen te verlengen tot 1 aug 1887 voor het tarief van f. 74,45.

Uit de termijnen voor de verlenging valt op te maken dat de gemeenteraad geen verlengingen wil langer dan tien jaar na de sluiting welke termijn op 1 augustus 1887 zal aflopen. Enkele jaren later zijn de inzichten blijkbaar gewijzigd:

4 september 1883: mevr. de wed. A.J.L. Beudt te Amsterdam verzoekt om verlenging van de termijn voor het begraven van het lijk van haar dochter Emma Josephina Beudt op de algemeene begraafplaats welke termijn op 14 september 1883 verstrijkt. De raad besluit de termijn voor 10 jaar te verlengen voor f. 25,-.

Een verordening voor de begraafplaats

Het is inmiddels 1863 geworden en Eindhoven kent nog altijd geen regels voor de begraafplaats, met uitzondering van een instructie voor de grafdelver.

Op 4 september 1863 stelt de gemeenteraad een verordening vast die de verdeling van de begraafplaats en de tarieven van de grafrechten regelt. Als het stuk aan Gedeputeerde Staten ter goedkeuring wordt toegezonden reageren die een klein jaar later met de mededeling dat zij nog bedenkingen hebben.⁴²

⁴² In 1865 blijkt Eindhoven al pogingen ondernomen te hebben om in overleg met Woensel tot grenswijziging te komen, maar Woensel houdt de boot af. En dus blijft artikel 29 van de Begraafwet van toepassing:

“Ligt de algemeene begraafplaats eener gemeente op het grondgebied eener andere gemeente, dan worden de verordeningen omtrent die begraafplaats door de raden van beide gemeenten, met inachtneming van het bepaalde in art. 121 en art. 173, laatste lid, der wet van 29 Junij 1851 (Staatsblad n°. 85), vastgesteld.

Weigert de raad der gemeente, op wier grondgebied de algemeene begraafplaats ligt, daartoe mede te werken, dan worden de verordeningen door den raad der gemeente aan wie de begraafplaats behoort, onder goedkeuring van Gedeputeerde Staten, vastgesteld. Wordt uit anderen hoofde geene eenstemmigheid tusschen de beide gemeenteraden over dit onderwerp verkregen, dan stellen Gedeputeerde Staten de verordeningen vast. Liggen de gemeenten in verschillende provinciën, dan geschiedt deze vaststelling door Ons, Gedeputeerde Staten gehoord.

Overtreding der verordeningen, in de beide vorige zinsneden bedoeld, wordt gestraft met geldboete van één tot vijf en twintig gulden of gevangenis van een tot drie dagen, te zamen of afzonderlijk.”

Toch binnen Eindhovens grenzen

In 1866 zijn de spoorlijn en het station in gebruik genomen. Het hele Woenselse gebied ten zuiden van de spoorbaan is daardoor van Woensel zelf afgesneden. Het begraven van Eindhovenaren in Woensel brengt veel formele rompslomp met zich mee, zeker nadat in 1869 een nieuwe Begraafwet tot stand is gekomen. Politietoezicht is vanuit Eindhoven op de begraafplaats ook niet mogelijk gezien de scheiding van de gemeentelijke jurisdicties.

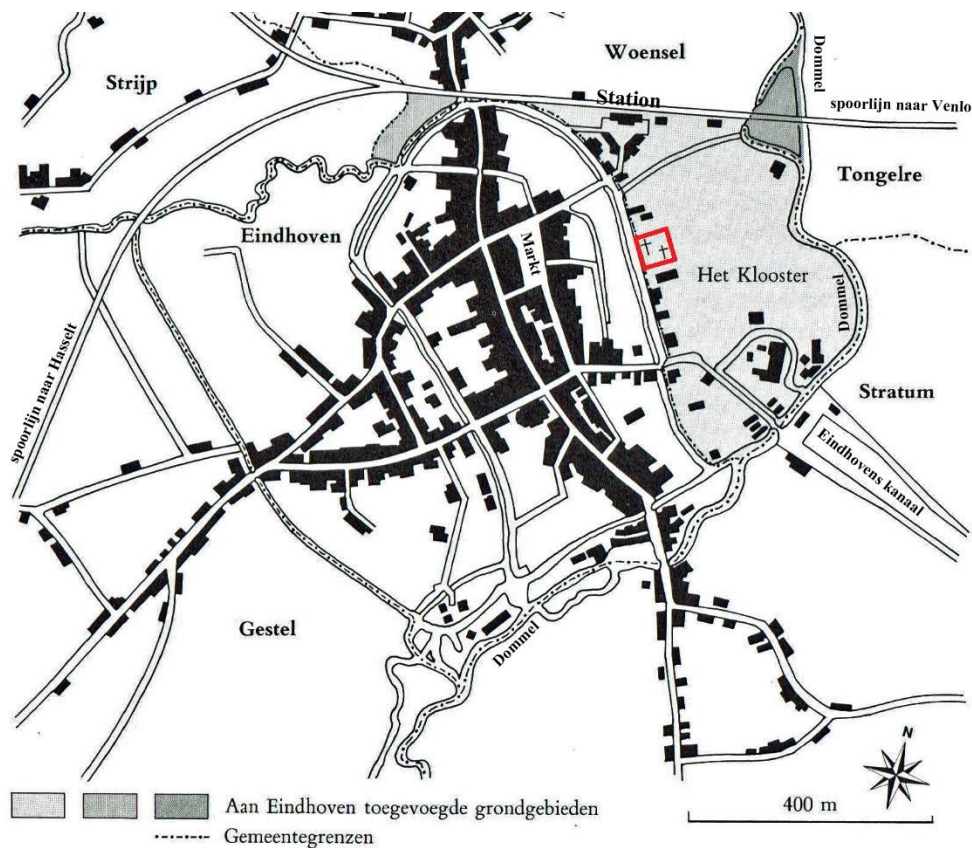
Eindhoven brengt deze problemen dan ook nadrukkelijk mede naar voren in het pleidooi dat de stad bij de regering houdt om te komen tot een grenswijziging met Woensel.

De gemeenteraad is zodoende om verschillende redenen helemaal niet gelukkig met de situatie en draagt het college van burgemeester en wethouders daarom op in overleg te treden met het Woensels gemeentebestuur met als doel te komen tot een overdracht van de spoorlijn en het daar ten zuiden van liggend gebied, maar tot een overeenkomst met het Woensels gemeentebestuur komt het niet.

Door de invoering van de Begraafwet van 1869 worden de problemen alleen maar groter. De problematiek rond het hele gebied dringt door tot in Den Haag wat resulteert in de aanbieding van een wetsontwerp tot grenswijziging aan de Tweede Kamer op 23 oktober 1870. Maar daarmee is de kous nog lang niet af en het duurt uiteindelijk nog tot 1 juli 1874 voor de annexatie een feit is en de begraafplaats dus binnen Eindhovens grenzen komt te liggen.

Nu zijn de perikelen rond een begraafplaats in een andere gemeente weliswaar opgelost, maar de annexatie zet meer in beweging.

De stad groeit en er wordt wel gesteld dat de capaciteit van de begraafplaats daardoor weldra onvoldoende zal zijn. Het gemeentebestuur zou daarvoor de aansluitende weilanden, die tot dan toe worden verpacht, voor uitbreiding kunnen inzetten. Een tweetal argumenten kunnen aan de basis hebben gelegen om anders te besluiten. Het is de tijd waarin ook de verzuiling doorbreekt en wellicht heeft het kerkbestuur al laten doorschemeren te willen streven naar een eigen rooms-katholieke begraafplaats. Maar ook uit stedenbouwkundig oogpunt zullen er overwegingen geweest zijn. Na de komst van het station in 1866 is het gebied tussen de stad en het station bijzonder aantrekkelijk om het te ontwikkelen tot stedelijk gebied. Niet alleen de begraafplaats zelf, maar ook de wettelijk voorgeschreven afstand tot bebouwing trekken een zware wissel op de mogelijkheden tot verstedelijking.

bron: Eindhoven, een samenleving in verandering

De annexatie van 1874

De Begraafwet van 1869

In 1869 komt de Begraafwet tot stand. Het is de eerste wet die landelijk het hele veld van de lijkbezorging regelt en vormt het fundament van de wetgeving tot op de dag van vandaag. Hierbij worden voorschriften gesteld, zowel ten aanzien van de omgang met overledenen als de inrichting van begraafplaatsen. Zo wordt voor de inrichting van begraafplaatsen bepalingen opgenomen ten aanzien van afstand tot bebouwing, de wijze van omheining en de aanwezigheid van een lijkenhuisje.⁴³ Verder moet iedere gemeente beschikken over een algemene begraafplaats, maar ook bijzondere begraafplaatsen worden toegelaten. Op het vlak van de gezondheidszorg worden eisen gesteld waaronder de lijkschouw. Burgemeester en wethouders besluiten daarom "*Den Heer Johannes Hendrikus van den Acker, Doctor in de genees- heel- en verloskunde alhier voor het jaar 1800 twee en zeventig, aan te wijzen tot het verrigten der doodschouw en het afgeven eener verklaring daarvan bij ontbreken van de verklaring bedoeld in art. 5 der wet van*

⁴³ De noodzaak van een lijkenhuisje is te verklaren. Het was gebruikelijk de overledene thuis op te baren tot het moment van de uitvaart en de begrafenis. Maar als er een vreemdeling overleed, dan moest die ook kunnen worden opgebaard. En er was natuurlijk ook een motief vanuit een oogmerk van volksgezondheid. Als iemand aan een besmettelijke ziekte was overleden was het ongewenst om het stoffelijk overschot thuis op te baren.

den 1 Junij 1865 (Staatsblad № 60) en zulks tegen genot der door den Raad bij besluit van 7 October 1870 daarvoor bepaalde belooning van zestig cents voor elk geval.^{44 45}

De nieuwe wet is ook aanleiding om op 7 januari 1870 de kosten voor het begraven en de grafrechten opnieuw vast te stellen.⁴⁶

De kosten voor begraven van kinderen beneden het jaar bedragen f. 0,50 bedragen en kinderen beneden de 12 jaar f. 1,-. Volwassenen begraven kost f. 2,-.

Uitgaande van een grafruimte van 2,5 m² wordt voor de eerste keer f. 25,- gerekend. Grotere ruimten betalen naar evenredigheid meer. Na het verstrijken van de eerste termijn kan de raad voor dezelfde termijn tegen hetzelfde tarief verlengen. Wil men een gemetselde grafkelder maken dan wordt het tarief met 50% verhoogd. Het is toegestaan meerdere lijken te begraven op dezelfde locatie.

In 1870 wordt in het gemeentelijk jaarverslag al melding gemaakt van het feit dat het gebouwtje op de begraafplaats versleten is en dat restauratie noodzakelijk wordt geacht.⁴⁷ Kennelijk al met het oog op mogelijk nieuwe ontwikkelingen wordt het werk echter niet ter hand genomen. Volgens het gemeentebestuur ligt de begraafplaats er overigens dus kennelijk goed bij, maar daar denkt niet iedereen zo over.....

De Meierijsche Courant publiceert op 10 juli 1875 een ingezonden brief:

X; vestigt de aandacht van het gemeentebestuur op den allerellendigsten toestand, waarin de gracht rondom het kerkhof alhier verkeert. Sedert maanden lang is dezelve, gedeeltelijk gedempt en van alle doorspoeling van versch water verstoken, in een waren modderpoel herschapen, waarin niet alleen alle soort van vuilnis geworpen wordt, maar waarin zelfs honden hunne laatste rustplaats vinden en zoo maar in de open lucht, in de onmiddellijke nabijheid der stad en langs een der meest bezochte wegen tot verrotting overgaan, hetgeen vooral bij warm weer des avonds een verpestenden stank verspreid, welke niet anders dan allenadeeligst op de algemeene gezondheid kan werken.

Zoude het niet onverantwoordelijk zijn dien toestand nog langer te doen voortduren? Of zal die gracht eerst dan gedempt worden, als zich binnen Eindhoven eenige gevallen van besmettelijke ziekte zullen hebben voorgedaan?

⁴⁴ RHCe, archief gemeentebestuur Eindhoven 1811-1913, inv. 97

⁴⁵ Johannes Henricus van den Acker, zn. van Martinus van den Acker (advocaat) en Maria Theresia Backers, ongehuwd, geboren 29 mei 1830 te Stratum en overleden 11 oktober 1894 te Eindhoven; begraven Catharinakerkhof B 209.

7 oktober 1870: dr. van den Acker wordt benoemd tot geneesheer belast met de armenpraktijk tegen een jaarwedde van f 225,- en het doen van lijkschouwen tegen 60 cent per schouwing.

⁴⁶ RHCe, archief gemeentebestuur Eindhoven 1811-1913, inv. 1512

⁴⁷ RHCe, archief gemeentebestuur Eindhoven 1811-1913, inv. 360

Een nieuwe rk.-begraafplaats

In de raadsvergadering van 5 maart 1875 komt de kerkhofkwestie ter sprake. De raad besluit dan om te gaan overleggen met het parochiebestuur om te komen tot de aanleg van een nieuwe begraafplaats.

Het rk.-kerkbestuur koopt op 15 september 1875 een stuk grond in binnen de toenmalige gemeente Gestel om daar de nu nog in gebruik zijnde begraafplaats te kunnen aanleggen. Een kleine twee jaar later, op 8 juli 1877, stemt het gemeentebestuur van Gestel in met de nieuwe bestemming van het terrein. Het eerste graf dat er wordt gedolven is voor Johanna Maria Vervoort, de echtgenote van bakker Arnoldus van den Boer die op 25 juli 1877 overlijdt en op de 28^e daaropvolgend wordt begraven.

Het gemeentebestuur reageert met het voornemen te komen tot opheffing van de begraafplaats aan de Dijk en treedt daarover in overleg met het kerkbestuur. De gemeente moet weliswaar op grond van de Begraafwet kunnen beschikken over een algemene begraafplaats, maar gezien de overwegend rooms katholieke bevolking van de stad schat de gemeente de behoefte op gemiddeld slechts drie begravingen per jaar. Een doodgraver zal er daarom ook niet meer in vaste dienst nodig zijn en de kosten voor de bouw van een wettelijk verplicht eigen lijkenhuis ziet het gemeentebestuur al helemaal niet zitten. Zodoende wordt met het kerkbestuur niet alleen overeengekomen een stuk grond ter grootte van 490 m² af te staan aan de gemeente om er een algemene begraafplaats in te richten, maar ook om het lijkenhuisje van de parochie eventueel te mogen gebruiken en gebruik te mogen maken van de diensten van doodgraver Van Hugte die in dienst is gekomen van het parochiebestuur. In zijn vergadering van 5 juli 1877 besluit het parochiebestuur de overeenkomst met het gemeentebestuur te sluiten. Het gemeentebestuur dat voor de grond f. 500,- betaalt, krijgt het recht van overpad om de algemene begraafplaats ook bereikbaar te maken vanaf dezelfde ingang, maar de restrictie wordt gemaakt dat het recht niet geldt voor wagens.⁴⁸⁻⁴⁹ Verder wordt overeengekomen dat het kerkbestuur voor haar rekening een heg zal planten en bij de ingang een hek plaatsen.⁵⁰

De eerste begraving op de nieuwe algemene begraafplaats betreft de Nederlands hervormde Sophia Johanna Hendriks, de vrouw van stationschef J.M. Blanken die op 25 oktober 1877 overlijdt.

Deze algemene begraafplaats blijft bestaan totdat de begraafplaats bij de Oude Toren in Woensel die functie krijgt voor Groot-Eindhoven.

⁴⁸ Dat lijkt een overbodige bepaling want wagens konden überhaupt niet op de begraafplaats komen.

⁴⁹ RHCe, archief gemeentebestuur Eindhoven 1811-1913, inv. 45 notulen raadsvergaderingen, vergadering 6 juli 1877

⁵⁰ RHCe, archief gemeentebestuur Eindhoven 1811-1913, inv. 1518

Aangezien nu de gemeente een alternatief heeft voor zijn wettelijke verplichting om de beschikking te hebben over een algemene begraafplaats, is voor het college van burgemeester en wethouders de weg vrij om in zijn vergadering van 1 augustus 1877 de begraafplaats gesloten te verklaren.^{51 -52} De teller voor de begravingen blijft daarom voor het lopende jaar steken op het getal van zestig. Van opheffing kan pas op termijn sprake zijn omdat lopende grafrechten en de wettelijke grafrust moeten worden gerespecteerd.⁵³

Niettemin begint nu toch ook de leegloop van de begraafplaats. Sommige graven worden overgebracht naar de nieuwe begraafplaats, andere worden overgebracht als nabestaanden ook komen te overlijden en er een graf wordt gedolven op de nieuwe begraafplaats.

Overgebracht worden in elk geval de graven van de jonkvrouwe Theodora O.M.J. baronesse Hackfort tot Ter Horst (1801-1869), dat van jonkheer Alexander Ign. de Maurissens (1797-1873) en zijn echtgenote vrouwe Susanne P. Soulier (1812-1896) en Joanna Maria Schoenmakers (1809-1862) en het graf van Joanna Maria Schoenmakers (1809-1862, echtgenote van Franciscus H. Raijmakers).

Tot de overgebrachte graven behoort ook dat van Jan Pieter Wicking die op 19 juni 1876 in Eindhoven op 67-jarige overlijdt. Zijn gezin is Nederlands hervormd en woont op het Stratumseind. Jan Pieter is kamerbehangen en zijn vrouw drijft een winkel. Zijn dochter, Anna Petronella Wicking (1847-1925), richt zich op 10 september 1883 tot het gemeentebestuur met het verzoek tot overbrenging van het graf van haar vader naar de nieuwe algemene begraafplaats. Ruim vier jaar later overlijdt ook haar moeder Susanna Clasina Dannis.

⁵¹ Een besluit tot sluiting beoogt alleen een einde te maken aan nieuwe begravingen en maakt alleen de weg vrij om op termijn tot opheffing te kunnen overgaan.

⁵² RHCE, archief gemeentebestuur Eindhoven 1811-1913, inv. 98, notulen B. en W. vergaderingen:

Burgemeester en Wethouders der Gemeente Eindhoven,
Overwegende, dat ten gevolge van den aanleg eener begraafplaats voor de Parochianen der Roomsche Catholijke gemeente Eindhoven, onder de gemeente Gestel en Blaarthem en van eene algemeene begraafplaats voor de burgerlijke gemeente Eindhoven eveneens onder de gemeente Gestel en Blaarthem van de algemeene begraafplaats dezer gemeente, kadastraal bekend gemeente Eindhoven, sectie B № 84, geen gebruik meer wordt gemaakt.

Gelet op de eerste zinsnede van art. 24 der wet van den 10 April 1869 (Staatsbl. № 65)
Besluiten:

de algemeene begraafplaats dezer gemeente, gelegen alhier in sectie B № 84, te verklaren van af heden te zijn gesloten.

Dit besluit zal in afschrift aan Heeren Gedeputeerde Staten worden medegedeeld.

⁵³ RHCE, archief gemeentebestuur Eindhoven 1811-1913, inv. 365

Op den Rösheuvel

Het graf van jonkvrouwe Theodora Olivira Maria Josepha Barones Hackfort tot ter Horst. Ze werd geboren op 5 september 1801 op Huis ter Horst in Loenen op de Veluwe. In 1860 koopt ze voor 7000 gulden het recht van erfpacht van villa Ravensdonck waar ze negen jaar later overlijdt.

Het familiegraf van jonkheer Alexander Ignatius de Maurissens (1797-1873) en zijn echtgenote vrouwe Susanne Philippina Soulier (1812-1896)

Het gezin van de gepensioneerde ambtenaar kwam op 7 maart 1868 uit Antwerpen naar Eindhoven en vestigde zich toen in de Rechtestraat.

Op den Rösheuvel

Sommige begravingen op het huidige Catharinakerkhof verraden door hun datering dat het gaat om overgebrachte graven. Doorgaans gaat het dan om familiegraven. Enkele voorbeelden zijn de grafkapel van de familie Smits van Oyen en het familiegraf Barette.

Links: interieur grafkapel van de familie Smits van Oijen.

Onder: familiegraf Barette

Hubert Barette (Melin, Waals Brabant, 1826-Eindhoven, 1866) is steenhouwer-beeldhouwer. Hij werkt op locatie voor Pierre Cuypers en dat werk brengt hem van Veghel naar Eindhoven. Het beeldhouwwerk aan de St. Catharinakerk is van zijn hand. Hij vestigt zich permanent in Eindhoven. Na zijn vroegtijdig overlijden zet zijn weduwe de zaak voort met knecht Jacob Hubert Kever (1833-1880), met wie ze ook in 1872 trouwt.

Een kortstondige begraaving.

Petrus Hubertus Loven (geb. 24 november 1838 te Weert) is kandidaat-notaris in Eindhoven. Hij trouwt in 1874 in Tilburg met Maria Johanna Mutsaerts, maar het huwelijk is van korte duur want Maria overlijdt op 27 juni 1877 in Eindhoven. Ze is een van de laatsten die op de begraafplaats aan de Vestdijk wordt begraven. Loven wordt kort daarna benoemd tot notaris in Steenbergen en op 5 augustus 1877 verhuist hij. Hij wil echter het stoffelijk overschot van zijn vrouw laten opgraven en herbegraven in Steenbergen. Op 31 oktober 1877 verleent burgemeester J.Th. Smits van Oyen de daarvoor benodigde toestemming.⁵⁴

⁵⁴ RHCe, archief gemeentebestuur Eindhoven 1811-1913, inv. 98 B & W besl. 1873-1879

Bouwen bij de begraafplaats

Nu het gebied de *Klooster Beemden* tot Eindhovens grondgebied is geworden komt ook de verstedelijking daarvan op gang. Eén van de eerste gebouwen die aan de oostzijde van de Langen Dijk, zoals dat deel van de Vestdijk dan nog heet, gaat verrijzen is het gebouw van de *Koninklijke harmonie Apollo's Lust*. De gemeente wil daarvoor een perceel verkopen aan de vereniging. (kadastraal sectie B nummer 85) Omdat de afstand tot de begraafplaats kleiner is dan 50m kan er alleen worden gebouwd als GS ontheffing verlenen en daarom besluit de gemeenteraad in zijn vergadering van 2 november 1877 *“te mogen bouwen en putten te mogen graven op een perceel weiland naast de gesloten begraafplaats met het doel het te kunnen verkopen”*. De *Inspecteur voor het geneeskundig staatstoezicht* adviseert Gedeputeerde Staten de gevraagde ontheffing te verlenen onder de restrictie dat het kerkhof te zijner tijd niet wordt ingezet voor de bouw van arbeiderswoningen. GS gaan echter niet verder dan bij de ontheffing een aanbeveling op te nemen van die strekking.

Apollo's Lust

Naast de gesloten begraafplaats wordt in het najaar van 1880 ook de luciferfabriek van de *Vissers, Langemeijer & Co* gebouwd.⁵⁵

In 1882 wil Arn. Spoorenberg een drietal woningen gaan bouwen aan de noordzijde van de begraafplaats. Ook al is de begraafplaats inmiddels geruime tijd gesloten,

⁵⁵ Dat de mogelijkheden tot ontwikkeling van het gebied volop in de belangstelling staan blijkt ook wel uit het feit dat *Lurmans & Co* in augustus 1880 tracht het weiland achter de begraafplaats te kopen. De manier waarop veroorzaakt veel commotie in de raad en het plan strandt uiteindelijk.

toch is er een ontheffing van Gedeputeerde Staten nodig om binnen 50 m van de begraafplaats te bouwen, welke op 19 mei 1882 wordt verleend.⁵⁶

Eind 1877 zijn de kanadabomen⁵⁷ rond de begraafplaats kaprijp en worden ze samen met de knotwilgen bij de Dommelbrug in de Kanaalstraat openbaar verkocht. Een maand later, op 30 januari 1888, wordt de toestand van de begraafplaats in de raad besproken. Er zijn inmiddels tien jaren verstreken sinds de sluiting, veel rechten zijn niet verlengd en het terrein moet opgeknapt worden. Over het egaliseren, aanplanten van nieuwe bomen en het inzaaien met gras is men het in de raad al gauw eens.

Raadslid Schutjes is van mening dat de heggen moeten worden geroid en de grachten verbreed. Raadslid Mennen stelt voor daarna een ijzeren hek met ijzeren pilasters ter afsluiting aan te brengen. Het hek dat men in 1834 wilde maken is er dus kennelijk nooit gekomen.

Het raadslid Van Lieshout zegt dat menig nabestaande voor handhaving van de heg is, althans voorlopig. De burgemeester wil de heg ook laten staan om het beeld van een begraafplaats, die immers nog maar tien jaar buiten gebruik is, zo veel mogelijk te handhaven. Mennen gaat uiteindelijk toch akkoord met handhaving van de heg.⁵⁸

De opheffing

Burgemeester P.H. van Mens
(1867-1937)

Al is de begraafplaats dan gesloten in 1877 wil dat niet zeggen dat vrij over het terrein beschikt kan worden. De Begraafwet verbiedt immers om binnen 10 jaar de bodem te roeren en tot 30 jaar na de sluiting mag de grond niet worden bebouwd of geroerd op een grotere diepte dan 50 cm.⁵⁹

Dat betekent dus dat pas in 1907 het terrein helemaal vrij ter beschikking zal komen voor de door het gemeentebestuur beoogde bebouwing. Niettemin richt metselaar / aannemer Peter Johannes Kluijtmans uit de Vrijstraat zich medio 1899 tot het gemeentebestuur met het verzoek om de percelen sectie C nummers 632 en 633 te kopen. Het betreft de oude begraafplaats en hij biedt f.4500,-. Hij is bereid zich ertoe te verbinden er geen arbeiderswoningen op te bouwen, maar

⁵⁶ RHCe, archief gemeentebestuur Eindhoven 1811-1913, inv. 1516

⁵⁷ In Brabant de gebruikelijke benaming voor de canadapopulier, Canadese populier of Euramerikaanse populier (*Populus canadensis* of *Populus canadensis(x)*, synoniem: *Populus americana* (Dode)) is een populierensoort uit de sectie Aegiros (zwarte populieren).

⁵⁸ RHCe, archief gemeentebestuur Eindhoven 1811-1913, inv. 48

⁵⁹ artikel 25 van de Begraafwet van 1869

wel een herenhuis waarvoor hij al een schetsplan overlegt.

De raad bespreekt het verzoek op 1 juli 1899.

Uit zijn opstelling valt af te leiden dat burgemeester P.H. van Mens positief staat tegenover het bod van Kluijtmans. Hij stelt namelijk dat er een flink renteverlies zal worden geleden als de verkoop niet doorgaat, want dan zal er gedurende een termijn van 7 jaar niet zonder vergunning mogen worden gebouwd.

Raadslid Pijpers volgt hem niet in zijn redenering. Hij vindt dat het perceel wel f.8000,- waard zal zijn, maar hij erkent dat de waarde met een paar duizend gulden gedrukt zal worden omdat niet iedereen op een voormalige begraafplaats wil wonen.

De raad besluit aan GS ontheffing te vragen van het verbod van artikel 25 van de Begraafwet, het bod van f. 4500,- niet aan te nemen en het perceel na genoemde ontheffing publiek te verkopen.

In de vergadering van 5 september daaropvolgend deelt de burgemeester mee dat de ontheffing van GS is ontvangen (d.d. 24 augustus 1899) (C-632) onder de voorwaarde dat op het perceel geen wel- of regenputten mogen worden aangelegd. De openbare verkoop kan dus plaats vinden. In een buitengewone vergadering bepaalt de raad op 26 september dat *“de opbrengst der algemeene begraafplaats met den daarbij behoorenden poel zal worden aangewend tot verbetering van de straten door aanleg van trottoirs en riolen.”*

In de vergadering van 5 mei 1900 stelt de raad de voorwaarden vast voor de verkoop. Een rapport van de *Commissie van bijstand voor de werken in de gemeente Eindhoven* dient als uitgangspunt:

Dewijl het perceel 633 vroeger tot begraafplaats heeft gediend zullen er voor vele ingezetenen nog herinneringen aan verbonden zij. Overweging verdient het, daarmede rekening te houden. Wanneer de gemeente door opgraving de beenderen zal hebben verzameld en op een passende plaats ter aarde zal hebben besteld, kan men verwachten de openbare meening te hebben bevredigd. De kosten eener zoodanige opgraving werden door den gemeentearchitect bij een omzetting ter diepte van 1½ meter geraamd op f.600,-.

Mocht uw college van oordeel zijn dat zoodanige opgraving en vervoer minder gewenscht zijn dan waren bepalingen te stellen waardoor de koopers verplicht zouden zijn, bij opgraving voor hunne gebouwen als anderszins, de uit te graven beenderen ter beschikking der gemeente te stellen.

Door doelmatige bedingen omtrent de grootte der te bouwen huizen, behoort te worden voorkomen dat slechts arbeiderswoningen worden gebouwd. enz.

Tijdens de behandeling vraagt het raadslid Hoppenbrouwers hoe de ruiming feitelijk in zijn werk gaat. Burgemeester Van Mens antwoordt dat de gemeente iemand bij de ontgraving kan plaatsen die de beenderen zal verzamelen.

De heer Hoppenbrouwers vindt dat de kosten (f.600,-) geen reden mag zijn om het niet door de gemeente te laten doen. Voor veel inwoners zijn er dierbare herinneringen aan verbonden en die wil hij niet laten kwetsen. Desnoods zal hij als particulier er nog wel voor willen bijdragen.

Deze mening wordt door velen gedeeld en wordt daarop besloten de ontgraving door de gemeente te laten uitvoeren.

En dan kan de veiling plaatsvinden. Bij Apollo's Lust wordt op vrijdag 25 mei de provisionele veiling gehouden en precies een week later worden de kadastrale percelen C 632 en C 633 finaal geveild in het koffiehuis van Joseph Spelten op de Markt.

Het gemeentebestuur kan blij zijn niet te zijn ingegaan op het onderhands bod van Kluijtmans, want de opbrengst is boven verwachting. Tabaksfabrikant Adolph John Mignot koopt het terrein voor f. 16.625,-.⁶⁰

Adolph John Mignot (1835-1911)

Verkoop van Bouwterrein.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS van *Eindhoven*, doen te weten, dat aldaar op **Vrijdag den 25 Mei 1900**, in „Apollo's-Lust” bij inzet en op **Vrijdag den 1 Juni 1900**, bij den heer J. Spelten op de Markt, bij toeslag telkens des namiddags ten zeven ure, in het openbaar zullen worden

GEVEILD:

Onroerende Goederen,

onder de gemeente *Eindhoven*, gelegen aan den Dijk in sectie C, nummers 642 en 633, groot 36 aren 89 centiareen.

De terreinen zullen worden geveild eerst in vier koopen, vervolgens koopen 1 en 2 en 3 en 4 in massa's en eindelijk het geheel in massa.

Betaaldag der koopenningen bij de aanvaarding.

Beschrijving en voorwaarden liggen op de Secretar inzage.

ZEGT HET VOORT.

Vóór de levering aan Mignot moet er nog het een en ander gebeuren. Naast het ruimen van de stoffelijke resten moet het terrein ook worden geëgaliseerd en worden ontdaan van houtopstand. Ondanks de toezegging in de raadsvergadering van de 5^e mei gebeurt het ruimen van de begraafplaats niet met de zorgvuldigheid en piëteit die daarbij verwacht mag worden.

⁶⁰ RHCe, archief gemeentebestuur Eindhoven 1811-1913, inv 51, raadsnotulen 1898-1901

Althans dat is de mening van houthandelaar Thomas van Dijck (1836-1913) die in de Begijnstraat⁶¹ woont. Hij stuurt een ingezonden brief naar de Peel- en Kempenbode:

Ontgraving Kerkhof.

Ménig inwoner van *Eindhoven* zal indertijd met voldoening hebben vernomen, dat de ontgraving van het oude kerkhof op kosten van onze Gemeente zou plaats hebben. Wanneer men echter getuige is, op welke wijze zulks geschiedt, dan gaat het alle beschrijving te boven, en vraagt men zich ouwillekeurig af, hoe het mogelijk is, dat men in dezen tijd van beschaving, dergelijke kannibaalsche handelingen, oogluikend kan toestaan. Men vergeet niet, dat aan deze ontruiming, voor menig Eindhovenaar, dierbare herinneringen verbonden zijn, en zou het daarom hoogst wenschelijk zijn, dat wat meer piëteit voor onze dooden getoond werd.

Het ligt niet in mijne bedoeling, hiermede een blaam te werpen op ons Gemeentebestuur, overtuigd als ik ben dat zij met de beste bedoelingen dit werk voor hare rekening hielden. Mocht dit schrijven echter aanleiding geven, dat een nader onderzoek wordt ingesteld, dan twijfel ik niet of er zal verandering komen in de wijze van ontruiming, terwijl menig Eindhovenaar ons Gemeentebestuur hiervoor erkentelijk zou zijn.

THOMAS VAN DIJCK.

Eindhoven, 26 Juni 1900.

BURGEMEESTER en WETHOUDERS der gemeente *Eindhoven*, maken bekend:

dat op **Dinsdag den 5den Juni 1900**, des voormiddags precies ten elf ure ter plaatse

in het Openbaar zullen worden Verkocht:

EENE PARTIJ

Kanada en Wilgenboomen

en eenig Struikgewas,

op en om het Oude Kerkhof staande.

⁶¹ Huidig adres Stratumseind 23; toentertijd heette het huidige Stratumseind vanaf de Kerkstraat tot het begin van het Begijnhof zo.

De doodgraver

In kleine dorpen komt het sporadisch nog wel voor, buurtgenoten of vrijwilligers die een graf delven. In de 19^e eeuw en de eerste helft van de 20^e eeuw is het echter algemeen gebruik. In steden ligt dat anders. Begin 19^e eeuw heeft Eindhoven Nicolaas Steijns (Sittard, 1752-Eindhoven, 1829) in dienst als doodgraver. Dat is slechts een bijverdienste want hij is schoenmaker van beroep. In het bevolkingsregister van 1810 staat hij te boek als "indigent" (arm, behoeftig). Zijn zoon Jacobus, ook schoenmaker, zal hem wel geholpen hebben want Nicolaas is 76 jaar oud als hij in 1829 overlijdt. Jacobus (1796-1863) is in elk geval de opvolger van zijn vader als doodgraver.

Zijn werk wordt omschreven in een instructie:

Voor het maken van ieder graf zal hij genieten voor een groot lijk een gulden en voor een klein lijk 60 cent onverschuldigd of het zomer of wintertijd is, zonder iets meer van iemand te mogen vergen en van welke beloning hij aan zijn moeder en weduwe N. Steijns gedurende haren overigen leeftijd, een vierde gedeelte zal moeten afstaan.

Voor de lijken, die hun leven van de armenkas genoten, zal hij het graf gratis moeten maken en al de verdere hierbij noodig zijnde werkzaamheden, gratis moeten verrigten.

Jacobus Steijns is in 1822 getrouwd met Barbara Vervoort. Het kinderloze echtpaar woont aanvankelijk in de Regtestraat 133a (1830) en later in de Kerkstraat (C-310 "achter de kerk").

Volgens het bevolkingsregister van 1840 woont het echtpaar in de Kerkstraat samen met Nicolaas Alewijns (1807-1874), diens vrouw Godefrida de Louw en hun zoon Willem, allemaal schoenmakers van beroep.

Als Steijns in 1858 stopt als doodgraver wordt Alewijns zijn opvolger. En ook nu moet de opvolger de helft van zijn verdienste afdragen als pensioen aan zijn voorganger. Drie weken na het overlijden van Jacobus Steijns vertrekt Barbara Vervoort, zijn weduwe, op 30 maart 1863 terug naar Oirschot, haar geboorteplaats.

Voor Alewijns worden de vergoedingen aangepast. Voor een groot lijk krijgt hij f.1,- en 20 cent voor het bezorgen van de baar. Kinderen beneden de 12 jaar leveren hem 60 cent op waarbij voor het bezorgen van de baar nog 10 cent wordt gerekend.

De vrijstelling voor behoeftigen en bedeeden komt te vervallen en hun tarief wordt 50 respectievelijk 5 cent.

Tegen een kleine vergoeding van de nabestaanden onderhoudt hij ook de graven.

De werkzaamheden van de doodgraver komen aan de orde in de raadsvergadering van 5 augustus 1870 waarin de voorzitter mededeelt dat het besluit tot het heffen van begrafenisrechten is goedgekeurd. Hij deelt verder mee dat de grafmaker

behalve zijn verdiensten voor het maken van graven ten bedrage van 75 à 80 gulden nog enige verdiensten heeft voor het onderhouden van graven en stelt namens B en W voor zijn jaarwedde op 100 gulden vast te stellen. Raadslid Hermans is van mening dat eerst zijn instructie dient te worden vastgesteld. Raadslid Schellens *“is er tegen, dat de grafheuvels nog opgemaakt worden en zou dit den grafmaker bij zijne instructie verbieden.”*

De voorzitter (J.F. Smits) stelt daarop voor de jaarwedde vast te stellen op 100 gulden onder de voorwaarde dat hij geen graven mag onderhouden dan die waarvoor de grafrechten zijn betaald en dat hij verder de begraafplaats behoorlijk moet onderhouden, de heggen en paden zuiver moet houden tegen het genot van het gras en dat alles vast te leggen in een instructie.

De tegenwoordige doodgraver Nicolaas Alewijns wordt daarop in zijn functie bevestigd.⁶²

Alewijns blijft doodgraver tot zijn overlijden in 1875. Hij wordt opgevolgd door Leonardus Hubertus van Hugte (1821-1903). Van Hugte woont op de Kleine Berg en is aanvankelijk ook schoenmaker, maar later vermeldt het bevolkingsregister als beroep *‘slager’* en nog later *‘liftconducteur’*.

In het gemeentelijk jaarverslag over 1876 wordt hij bij het gemeentepersoneel vermeld met als jaarlijks honorarium f. 100,-.⁶³ Van Hugte is maar kort in gemeentedienst geweest want als de nieuwe begraafplaats in gebruik wordt genomen wordt hij daar doodgraver in dienst van het kerkbestuur. In 1878 wordt op het St. Catharinakerkhof een lijkenhuisje gebouwd samen met een woning voor de grafdelver met Van Hugte als eerste bewoner.

Voor het delven van een graf op de algemene begraafplaats komen gemeente- en kerkbestuur in 1877 overeen dat de doodgraver graven zal delven voor het

volgende tarief:

- lijken beneden het jaar f. 0,50
- van één tot beneden twaalf jaar f. 1,-
- boven de twaalf jaar f. 2,-⁶⁴

⁶² RHCe, archief gemeentebestuur Eindhoven 1811-1913, inv 43, raadsnotulen 1870

⁶³ RHCe, archief gemeentebestuur Eindhoven 1811-1913, inv. 364: jaarverslag 1876

⁶⁴ RHCe, archief gemeentebestuur Eindhoven 1811-1913, inv. 1518

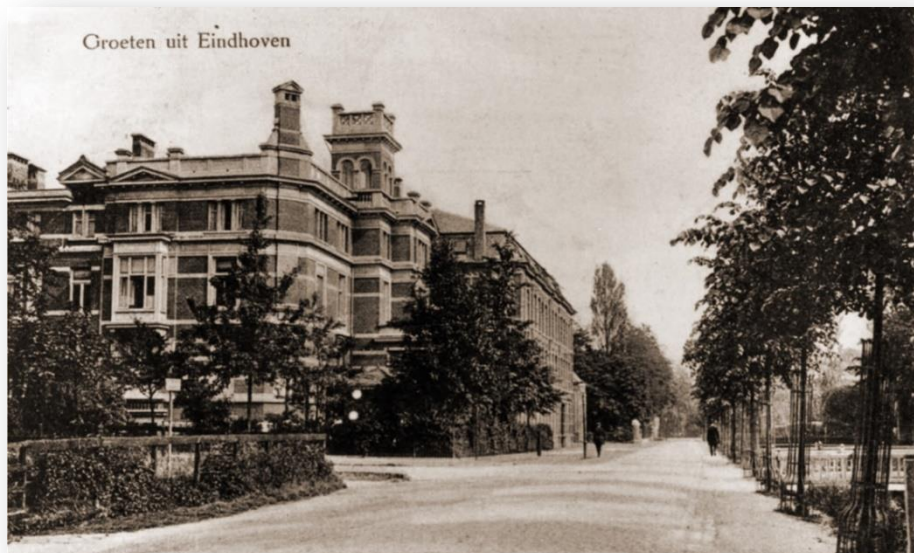
Op den Rösheuvel

Vincent van Gogh: begraafplaats in de regen.

Het werk wordt gedateerd oktober-december 1886. Vincent verliet Nuenen eind 1885 en daarom wordt het werk in de omgeving van Parijs gesitueerd. Er wordt niettemin ook wel eens gesuggereerd dat Van Gogh hier het ruimen van de Eindhovense begraafplaats heeft verbeeld, Dat is niet erg waarschijnlijk omdat de echte ruiming pas veel later plaats vond. Maar het zou wel kunnen gaan om de overbrenging van enkele graven naar de nieuwe St. Catharinabegraafplaats aan de Zwembadweg. Het werk zou dan ongeveer twee jaar eerder gedateerd moeten worden.

Afbeelding Kröller-Müller museum

De Vestdijk. Op de voorgrond links de nieuw aangelegde Parkstraat, later Raiffeisenstraat genoemd, gevolgd door de woningen van Mignot en het pand van Van der Meulen-Ansems. Rechts is de Vest met zijn bruggetjes naar de villa's nog niet gedempt.

De locatie anno 2018

Epiloog

De stadsbegraafplaats aan de Vestdijk is voor de meeste mensen iets onbekends en bij degenen die wel op de hoogte zijn van haar bestaan is er het beeld van een 'noodoplossing'. Hoewel de begraafplaats feitelijk slechts twee decennia in gebruik is geweest, is bij de aanleg begin jaren dertig van de 19^e eeuw geen sprake van een tijdelijke oplossing. De sterke ontwikkeling die de stad zal gaan doormaken kan men op dat moment niet bevroeden. Een belangrijke factor in het wel heel korte bestaan is de ontwikkeling van de infrastructuur geweest die niet alleen een stimulans is geweest voor de economische ontwikkeling van de stad, maar ook zijn stempel heeft gedrukt op de vroege ruimtelijke ontwikkeling in oostelijke richting, de flank van de stad waar de begraafplaats lag. De aanleg van de Zuid Willemsvaart langs Helmond initieerde de aanleg van het Eindhovens kanaal. Een tweede belangrijke ontwikkeling vormt de aanleg van het spoorweginet waarbij in 1866 Eindhoven wordt opgenomen in het traject Breda-Venlo. Het gevolg van deze tracékeuze is dat de spoorlijn aan de noordzijde van de stad komt te liggen met een station aan de noordoostzijde van de stad.⁶⁵ Zodoende komt het gebied 'De Kloosterbeemden' tussen twee belangrijke ontwikkelingspolen te liggen. Ondanks de lage, moerassige ligging aan de oever van de Dommel wordt dit bij uitstek het gebied waar de stedelijke ontwikkeling plaats vindt.

⁶⁵ Als de keuze was gevallen op het tracé Eindhoven-Weert-Roermond zou de spoorlijn zeer waarschijnlijk de stad aan de westzijde gepasseerd hebben met een station op de plaats waar het PHILIPS-complex Emmasingel is gekomen. De ruimtelijke ontwikkeling van de stad zou dan heel anders zijn verlopen.

Handhaving van de begraafplaats zou een zware wissel trekken op die ontwikkeling. Niet alleen door de begraafplaats op zichzelf, maar ook door de consequenties voor de ruimtelijke ontwikkeling in de omgeving.

Achteraf gezien blijkt dus het resultaat van een moeizame zoektocht naar een geschikte locatie als gevolg van de wetgeving uit 1829, tot een ongelukkige keuze geleid te hebben.

Ondanks de korte periode van gebruik vonden hier toch nog circa 1800 begravingen plaats.⁶⁶

Het eerste Eindhovens station dat in 1866 in gebruik wordt genomen.

Hoe het verder ging.

Mignot heeft bij contract van 25 mei 1900 het perceel gekocht met de verplichting daarop binnen twee jaar te bouwen op straffe van een boete van f. 500,-. Maar de uitvoering stagneert en Mignot stuurt op 29 augustus 1902 een verzoek om uitstel naar de gemeente, maar die gaat niet in op het verzoek omdat de aangevoerde argumenten niet steekhoudend zijn. Mignot schakelt vervolgens adviseur P.H. Loeff in, maar de boete blijft staan.

Mignot heeft inmiddels meerdere gronden in de omgeving verworven. Eind 1905 besluit de gemeenteraad de gronden die niet nodig zijn voor het eigen bouwplan van Mignot te kopen voor f 2,50 per m².⁶⁷ Er zal een verbindingsweg worden aangelegd van de Vestdijk naar de Dommelstraat met het oog op de bouw van woningen.

Dan is er ook nog discussie over de vraag wie de nieuwe weg zal aanleggen. Mignot heeft aangeboden de straat aan te leggen en die daarna over te dragen aan de gemeente, maar de *Commissie van de Werken* is het daar niet mee eens. De

⁶⁶ Een begraafadministratie is niet meer voorhanden. Het getal is niettemin bij benadering vastgesteld uit het aantal overlijdensaktes van de burgerlijke stand.

⁶⁷ Door de gemeente te aanvaarden ca 2100m² sectie C no 59, 60, 62, 602, 828 en 840 voor de aanleg van een straat

gemeente wil zelf de regie houden over de wijze waarop de weg zal worden aangelegd.

Op 2 december 1906 besluit de gemeente de bestrating voor 1 juli 1907 aan te leggen en de trottoirbanden voor 1 juli 1908 te realiseren.

Binnen zes maanden zal Mignot beginnen met de bouw van twee woonhuizen volgens voorliggend schetsplan.⁶⁸

De nieuwe straat krijgt de naam Parkstraat maar als Eindhoven bij de annexatie van 1920 ook de Tongelrese Parklaan binnen zijn grenzen krijgt ontstaat een conflict en wordt de naam gewijzigd in Raiffeisenstraat. Die naam is gerelateerd aan het kantoorgebouw met directeurswoning van de *Coöperatieve Centrale Boerenleenbank*, dat is 1911 verrijst op de hoek van de Dommelstraat en Raiffeisenstraat.⁶⁹

Ontwerptekening behorende bij het raadsbesluit van 3 februari 1906 betreffende het verzoek van A.J. Mignot om te mogen overgaan tot de aanleg van een verbindingsweg tussen Vestdijk en Dommelstraat. (collectie RHCE)

⁶⁸ RHCE, archief gemeentebestuur Eindhoven 1811-1913, inv. 436

⁶⁹ Friedrich Wilhelm Raiffeisen (Hamm, 3 mei 1818 – Heddesdorf, 11 mei 1888). Gedurende zijn periode als jonge burgemeester van Flammersfeld kwam Raiffeisen met het idee van coöperatieve zelfhulp. Hij kwam hiertoe na het aanschouwen van de armoede onder de boerenbevolking, die vaak in de greep van woekeraars was. Om in de nood van de arme boerenbevolking te voorzien, richtte hij onder meer een liefdadigheidsvereniging op. In Nederland ontstonden de zg. Raiffeisenbanken die in 1972 met de Boerenleenbanken fuseerde en de RABO-bank ontstond.

Op den Rösheuvel

Bronnen en literatuur

- [1] Rond onze stadskerk, Bijdragen tot de geschiedenis van kerk en parochie van Sint Catharina in Eindhoven, heemkundige studiekring “Kempeland”, Eindhoven 1954
- [2] Brochure St. Catharinakerkhof Eindhoven, uitgave stichting St. Catharinakerkhof
- [3] Een knekelveld maakt geschiedenis, onder redactie van Nico Arts, 2013 Stichting Matrijs, Utrecht
- [4] Tussen pieren en rozemarijn, een beknopte geschiedenis van de Eindhovense begraafplaatsen 1810-1960, Helen Kattestaart, 4 juli 1979, studie bibliotheek RHCe
- [5] Sporen onder de Kempische stad, Archeologie, ecologie en vroegste geschiedenis van Eindhoven 1225-1500, red. Nico Arts, museum Kempeland 1994
- [6] Eindhoven, een samenleving in verandering (1810-1920), dr. J.M.P. van Oorschot, gemeente Eindhoven 1982
- [7] Eindhoven door de eeuwen, Spoorenberg / de Wit, uitgave HSK “Kempeland” 1982
- [8] Geschiedenis van Eindhoven, L.G.A. Houben, 1890

©2018 W.L.P. Coolen / stichting “Op den Rösheuvel”

BIJLAGE 1

Instructie voor de doodgraver vastgesteld bij raadsbesluit van 5 augustus 1870⁷⁰

Instructie voor de doodgraver

Art. 1

De doodgraver zal geen lijk op de algemeene begraafplaats mogen begraven, dan nadat hem zal zijn ter hand gesteld een schriftelijk verlof door den Ambtenaar van den Burgerlijken stand afgegeven en niet vroeger dan 36 uren of later dan op den vijfden dag na het overlijden. Van deze bepaling kan door den Burgemeester schriftelijk ontheffing worden verleend.

Art. 2

De begraaving zal behoren te geschieden in de uren daartoe bij plaatselijke verordening vast te stellen.

Art. 3

De doodgraver mag geene lijken opgraven, zonder toestemming van Burgemeester en Wethouders, die de toestemming daartoe, in de gevallen, voorzien bij art. 12 der wet van den 10 April 1869 (Staatsbladno. 65) verleenen.

Art. 4

De doodgraver vermag niet toe te laten, dat er eenig werk op de algemeene begraafplaats worde daargesteld zonder vergunning van Burgemeester en Wethouders.

Art. 5

Hij zal in acht nemen het voorgeschrevene bij artikel 22 en 23 der wet luidende:

(Artikel 22.)

De onderlinge afstand der graven, zoo aan het hoofd- en voeteneinde als aan de zijden, bedraagt minstens 0,3 meter.

Twee of meer lijken kunnen boven elkander worden begraven, mits boven elke kist eene laag aarde van 0,3 meter dikte worde aangebragt, die bij eene volgende begraaving niet mag worden geroerd. De bovenste kist wordt met eene laag aangestampte aarde van 0,65 meter bedekt.

De bepalingen van dit artikel zijn niet van toepassing op gemetselde grafkelders.

(Artikel 23.)

De graven mogen niet dan met toestemming van den eigenaar en na verloop van tien jaren, nadat er het laatst een lijk in geplaatst is, geroerd worden.

⁷⁰ RHCe, archief gemeentebestuur Eindhoven, 1811-1913, inv. 43, raadsnotulen 1870

Op den Rösheuvel

De overblijfselen van lijken en kisten worden in een afgesloten gedeelte van de begraafplaats begraven.

Art. 6

De doodgraver zal de grafheuvels ter hoogte van 1½ decimeter moeten aanleggen en die verder ongeroerd laten.

Hij zal geene heuvels mogen onderhouden dan die waarvan de grafruimten voor een tijdvak van tien jaren tegen betaling van het aan de gemeente verschuldigde regt is verkregen en dan nog slechts met vergunning van Burgemeester en Wethouders voor ieder graf afzonderlijk te verleen.

Art. 7

De doodgraver zal behoorlijk moeten onderhouden de paden, heggen en het plantsoen op de begraafplaats, waarvoor hij het genot van het gras zal hebben. De begraafplaats zal van af 1 mei tot 31 October elken vrijdag van 3 tot 4 ure voor een ieder open zijn, als wanneer de doodgraver zich aldaar tot het houden van toezigt zal moeten bevinden.

Art. 8

Van het lijkenhuisje zal hij gebruik mogen maken tot het bergen zijner gereedschappen voor het maken van graven en het onderhoud der begraafplaats benodigd.

Aldus vastgesteld door den Raad der gemeente Eindhoven in zijne openbare vergadering van den 5 Mei 1800 een en zeventig.

De Raad voornoemd

w.g. J.T. Smits

De secretaris

J. Bockholts

BIJLAGE 2

Overeenkomst tussen Eindhoven en Woensel

De ligging van de Eindhovense begraafplaats op het grondgebied van Woensel brengt juridisch de nodige rompslomp met zich mee. Om een en ander toch werkbaar te maken sluiten beide gemeentebesturen op 28 september 1857 een overeenkomst.⁷¹

Burgemeester en Wethouders der gemeente Eindhoven en Burgemeester en Wethouders der gemeente Woensel en Eckart hebben de volgende schikkingen gemaakt, betreffende het binnen de gemeente Woensel begraven van lijken van personen, in de gemeente Eindhoven gestorven.

Zoodra binnen de gemeente Eindhoven een overlijden is aangegeven zal door den Ambtenaar van den Burgerlijken Stand, dier gemeente, ten wiens overstaan de akte van overlijden is opgemaakt, worden gezorgd, dat van die aangifte worde berigt gedaan aan zijnen ambtgenoot te Woensel, waar de begraafplaats is gelegen, welke laatstgemelde ambtenaar van den Burgerlijken Stand alsdan de schriftelijke toestemming tot het ter begraafing openen van het graf zal afgeven.

De bovenstaande beraamde beschikking zal aan de goedkeuring van Heeren Gedeputeerde Staten worden onderworpen.

Aldus overeengekomen den achtentwintigsten september 1800 zeven en vijftig.

<i>Burgemeester en Wethouders</i>	<i>Burgemeester en Wethouders</i>
<i>der gemeente Woensel en Eckart</i>	<i>der gemeente Eindhoven</i>
<i>w.g. Vlijmincx</i>	<i>E. Jonckbloet l.b.</i>
<i>De secretaris</i>	<i>De secretaris</i>
<i>J. van der Grinten</i>	<i>J. van Stekelenborg</i>

Goedgekeurd bij besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant de dato 6 oktober 1857

Mij bekend

De Griffier

⁷¹ RHCe, archief gemeentebestuur Eindhoven, 1811-1913, inv. 1516

BIJLAGE 3

Militairen overleden in het militaire hospitaal te Eindhoven in de periode 28 maart 1832 tot 6 juli 1832

- 28 maart 1832: Eelke Jitse Eelkes, schutter bij het tweede bataillon eerste afdeeling Vriesche schutterij, 26 jaar, in het hospitaal
- 17 april 1832: Cornelis Fransen Huiswerk, schutter bij het tweede bataillon eerste afdeeling Vriesche schutterij, 25 jaar, in het hospitaal
- 18 april 1832: Lambertus van Doorn, fuselier bij het tweede bataillon der dertiende afdeeling infanterie, 24 jaar, in het hospitaal
- 30 april 1832: Johan Daniel Ehrbeek, schutter bij het tweede bataillon tweede afdeeling Geldersche schutterij, 39 jaar, in het hospitaal
- 10 mei 1832: Johannes van Uden, schutter bij het tweede bataillon tweede afdeeling Geldersche schutterij, 32 jaar, in het hospitaal
- 11 mei 1832: Johannes Josius Bockhoud, schutter bij het tweede bataillon, eerste afdeeling Vriessche schutterij, 37 jaar, in het hospitaal
- 12 mei 1832: Cornelis van Tiffelen, schutter bij het tweede bataillon tweede afdeeling Geldersche schutterij, 30 jaar, in het hospitaal
- 13 mei 1832: Jan Willem Hitters, kanonnier stukrijder van het eerste bataillon veldartillerie, 30 jaar, in het hospitaal
- 14 mei 1832: Jan van Ee, fuselier bij het eerste bataillon twaalfde afdeeling infanterie, 19 jaar, in het hospitaal
- 14 mei 1832: Dirk Hoogmoet, dragonder bij het regiment ligte dragonders no. 4, 20 jaar, in het hospitaal
- 20 mei 1832: Constant Francis Grand, korporaal bij het tweede bataillon dertiende afdeeling infanterie, 18 jaar, in het hospitaal
- 23 mei 1832: Wouter Schiltmans, schutter bij het tweede bataillon tweede afdeeling Geldersche schutterij, 25 jaar, in het hospitaal
- 2 juni 1832: Jan Kuseë, treinsoldaat bij het bataillon transporttrein tweede compagnie, 38 jaar
- 4 juni 1832: Johannes Stolk, dragonder bij het regiment ligte dragonders no. 4 zesde compagnie, 19 jaar
- 6 juni 1832: Noldus Dijkhuisen, hussaar bij het regiment hussaren no. 6, 18 jaar, in het hospitaal
- 15 juni 1832: Arend Jan Tenbroeke, schutter bij het tweede bataillon, tweede afdeeling Geldersche schutterij, 29 jaar, in het hospitaal
- 17 juni 1832: Derk Jan Terheurne, schutter bij het derde bataillon, tweede afdeeling Geldersche schutterij, 26 jaar, in het hospitaal
- 22 juni 1832: Gradus Keivrentjes, fuselier bij het tweede bataillon dertiende afdeeling infanterie, 25 jaar, overleden in het hospitaal
- 6 juli 1832: Hendricus Lenselink, schutter bij het 2e bataillon, tweede afdeeling Geldersche schutterij, 32 jaar, overleden in het hospitaal